

Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului

REPUBLICA MOLDOVA

ALEGERILE PREZIDENTIALE 30 octombrie și 13 noiembrie 2016

Misiunea de Observare a Alegerilor OSCE / ODIHR
Raport final

Varșovia
15 februarie 2017

CUPRINS

I.	SUMAR	1
II.	INTRODUCERE ȘI MULȚUMIRI.....	4
III.	CONTEXTUL GENERAL ȘI POLITIC	5
IV.	SISTEMUL ELECTORAL ȘI CADRUL JURIDIC	6
V.	ADMINISTRAREA ALEGERILOR	7
VI.	ÎNREGISTRAREA ALEGĂTORILOR	10
VII.	ÎNREGISTRAREA CANDIDAȚILOR.....	11
VIII.	CAMPANIA ELECTORALĂ.....	14
IX.	FINANȚAREA CAMPANIEI ELECTORALE	17
X.	MASS MEDIA	19
	A. MEDIUL MIJLOACELOR DE INFORMARE ÎN MASĂ	19
	B. CADRUL JURIDIC	20
	C. REFLECTAREA CAMPANIEI	20
	D. CONSTATĂRILE MOA OSCE/BIDDO PRIVIND MONITORIZAREA MEDIA	22
XI.	OBSERVATORII NAȚIONALI ȘI INTERNAȚIONALI.....	23
XII.	RECLAMAȚII ȘI CONTESTAȚII	23
XIII.	ZIUA ALEGERILOR.....	25
	A. PRIMUL TUR	25
	B. TURUL DOI	27
XIV.	EVOLUȚII POSTELECTORALE.....	28
XV.	RECOMANDĂRI.....	30
	A. RECOMANDĂRI PRIORITARE.....	30
	B. ALTE RECOMANDĂRI	30
	ANEXA I: REZULTATELE FINALE.....	34
	ANEXA II: LISTA OBSERVATORILOR DIN CADRUL MISIUNII INTERNAȚIONALE DE OBSERVARE A ALEGERILOR	35
	DESPRE OSCE/BIDDO	43

REPUBLICA MOLDOVA
ALEGERI PREZIDENTIALE
30 octombrie și 13 noiembrie 2016

Raportul Final al Misiunii de Observare a Alegerilor OSCE/BIDDO¹

I. SUMAR

Dînd curs invitației din partea autorităților din Republica Moldova, Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului al OSCE (OSCE/BIDDO) a desfășurat o Misiune de observare a alegerilor (MOA) pentru alegerile prezidențiale din 30 octombrie 2016 și a rămas în țară pentru a urmări al doilea tur care a avut loc la 13 noiembrie. OSCE/BIDDO a evaluat conformarea procesului electoral cu angajamentele OSCE, cu alte obligațiuni internaționale și standarde pentru alegeri democratice, precum și cu legislația națională. În zilele desfășurării alegerilor, MOA OSCE/BIDDO a fost alăturat de către delegațiile din Adunarea Parlamentară a OSCE (AP OSCE), Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE) și Parlamentul European pentru a forma Misiunea Internațională de Observare a Alegerilor (MIOA). Fiecare dintre instituțiile implicate în această MIOA a aprobat Declarația 2005 privind principiile pentru observarea internațională a alegerilor.

Declarația privind Constatările și Concluziile Preliminare emisă de MIOA la 31 octombrie a conchis că „primul tur al primelor alegeri prezidențiale directe din ultimii 20 ani le-a oferit cetățenilor oportunități ample de a-și exprima preferințele pentru alegerea un nou șef al statului. Campania, care s-a desfășurat în contextul dificultăților economice și a unui climat de neîncredere în instituțiile statului, a fost competitivă, libertățile fundamentale au fost respectate. Totuși, procesul a fost afectat de abuzul de anvergură al resurselor administrative, lipsa transparenței în finanțarea campaniei electorale și de reflectarea ei neechilibrată de către mass-media. Administrația electorală și-a îndeplinit responsabilitățile de o manieră profesionistă și transparentă, procesul de votare și numărare a voturilor fiind evaluat în mai mare parte pozitiv.”

Declarația privind Constatările și Concluziile Preliminare emisă la 14 noiembrie privind alegerile a concluzionat că „turul doi al alegerilor prezidențiale a fost competitiv, libertățile fundamentale fiind respectate. Campania, cu dezbateri electorale, a permis celor doi candidați să se adreseze alegătorilor direct. Cu toate acestea, reflectarea mediatică din ce în ce mai polarizată, retorica dură și intolerantă, și exemple continue de abuz de resursa administrativă au afectat procesul. Reclamațiile, care în mare parte au vizat finanțarea campaniei, nu au fost soluționate într-un mod consecvent și rapid și, în general, procedurile din ziua alegerilor au fost evaluate pozitiv. În pofida unor eforturi de a se pregăti pentru o prezență mare la urnele de vot în anumite secții de votare de peste hotarele țării și pentru alegătorii din Transnistria, mulți cetățeni nu au putut să voteze din cauză că numărul buletinelor de vot alocat acestor secții de votare s-a dovedit a fi insuficient.”

Cadrul legal, în general, oferă o bază adecvată pentru desfășurarea unor alegeri democratice. Modificările aduse Codului Electoral stabilizează condițiile pentru desfășurarea alegerilor prezidențiale și reflectă parțial unele recomandări anterioare ale OSCE/BIDDO și Consiliului Europei, inclusiv în ceea ce privește votarea peste hotare și măsuri de promovare a participării femeilor. Cu toate acestea, cele mai multe aspecte generale ale legislației electorale au rămas în mare parte neschimbate, și o serie de recomandări anterioare inclusiv privind colectarea și verificarea semnăturilor, finanțarea și desfășurarea campaniei electorale, sancțiunile cu privire la încălcările electorale, restricțiile cu privire la campania electorală, precum și organizarea unui al doilea tur nu au fost abordate.

---

¹ Versiunea în limba engleză a prezentului raport este unicul document oficial. Traduceri neoficiale sunt disponibile în limbile de stat și rusă.

Pregătirile tehnice pentru ambele tururi au fost gestionate în mare parte de către administrația electorală într-un mod transparent, profesional și oportun, în pofida resurselor inadecvate și infrastructurii deficitare, în special în zonele rurale. CEC a emis o serie de reglementări, dar nu a reușit să abordeze pe deplin incertitudinile juridice și, în special, să armonizeze termenele de înregistrare a candidaților, perioada de campanie, raportarea finanțării campaniei electorale și soluționarea disputelor în programul calendaristic electoral pentru al doilea tur stabilit de către cadrul juridic actualizat. În general, interlocutorii OSCE/BIDDO au afirmat în mare măsură încrederea în imparțialitatea CEC și activitatea acestuia, precum și în activitatea organelor electorale de nivel inferior.

Femeile au fost bine reprezentate în administrația electorală, inclusiv în funcții de luare a deciziilor. Președintele și vicepreședintele CEC sunt femei. Aproape jumătate din membrii Consiliilor Electorale de Circumscripție (CEdC) au fost femei și 10 din 35 CEdC au avut președinți de sex feminin. Femeile au fost supra-reprezentate în Birourile Electorale ale Secțiilor de Votare (BESV).

Peste hotare alegerile s-au desfășurat în 100 secții de votare în 31 țări. Mulți interlocutori OSCE/BIDDO și-au exprimat îngrijorarea cu privire la criteriile de determinare a numărului și locația secțiilor de votare în străinătate. Anticipând o prezență sporită la urnele de vot, CEC a mărit numărul buletinelor de vot la maximum prevăzut de 3000 pentru anumite secții de votare în afara Republicii Moldova. Cu toate acestea, la 18 secții de votare s-au epuizat buletinele de vot.

Înregistrarea alegătorilor este una pasivă și este menținută de CEC prin intermediul Registrului de Stat centralizat al Alegătorilor (RSA), introdus în 2014. Unii interlocutori ai MOA a OSCE/BIDDO și-au exprimat îngrijorarea cu privire la corectitudinea listelor electorale, menționând că un anumit număr de persoane decedate rămâne a fi inclus în liste. Mai mult decât atât, un număr mare de cetățeni, care locuiesc peste hotare, este încă inclus în listele alegătorilor, aceștia fiind incluși pe liste cu reședința anterioară sau adresa anterioară a domiciliului. Acest lucru este în concordanță cu legislația națională, dar nu reflectă cu exactitate numărul de alegători eligibili prezenți în țară.

Într-un proces incluziv, CEC a înregistrat 12 candidați, inclusiv 5 femei. În urma retragerii de către 2 candidați și anularea deciziei de înregistrare a unui candidat, au rămas în cursa electorală nouă candidați, inclusiv 4 femei. Termenele-limită neconsecvente, aplicarea selectivă a regulilor în timpul colectării și verificării semnăturilor și sancțiunile disproporționate pentru încălcările comise în timpul campaniei, au îngreunat dreptul de a candida la alegeri în mod egal. Înregistrarea candidaților este posibilă după anunțarea începutului oficial al campaniei, în timp ce desfășurarea agitației electorale este permisă numai după înregistrarea individuală. Acest lucru a condus la faptul, că patru candidați au avut mai puțin timp la dispoziție, față de ceilalți opt, pentru a-și desfășura activitățile de campanie.

Codul electoral prevede oportunități echitabile și egale pentru concurenți pe parcursul campaniei. Campania a fost lentă și pașnică, însă s-a intensificat în primul și al doilea tur odată cu apropierea de ziua alegerilor. Campania a fost competitivă, candidații au acordat atenție considerabilă abordării subiectului combaterii corupției, precum și subiectelor mai largi de ordin social și economic și orientarea geopolitică a țării. Deși minoritățile naționale constituie 22 la sută din populație, problemele de limbă sau de identitate nu au ocupat un loc important în campanie. Materialele electorale, inclusiv buletinele de vot au fost tipărite în limba de stat și în limba rusă.

Libertatea de exprimare, de asociere și de întrunire au fost în general respectate și candidații au desfășurat activitatea electorală în mod liber. MOA OSCE/BIDDO a observat unele cazuri de abuz al resurselor administrative, inclusiv presiuni asupra alegătorilor în timpul activităților de campanie. Au

mai fost observate tactici negative de desfășurare a campaniei, inclusiv utilizarea unui limbaj sexist și a stereotipurilor de gen, precum și cazuri de folosire a limbajului homofob.

În pofida amendamentelor substanțiale juridice de reglementare a finanțării partidelor politice și a campaniilor electorale introduse în anul 2015, legislația nu permite un termen suficient pentru supravegherea eficientă a rapoartelor financiare, nu prevede sancțiuni detaliate pentru încălcarea regulilor de finanțare campaniei electorale în timpul colectării semnăturilor și desfășurării campaniei, nu reglementează condițiile de finanțare și raportare pentru turul doi, și nu se referă la desfășurarea activităților de agitație electorală de către un terț. CEC, responsabil pentru supravegherea finanțării campaniilor electorale, operează cu resurse limitate pentru a putea monitoriza în mod eficient finanțarea campaniilor.

Majoritatea surselor mass-media sunt puternic asociate cu forțele politice majore și o concentrare a proprietății diminuează pluralismul politic, în special la TV. Presiunile și influența din partea proprietarilor de media conduc la autocenzura jurnaliștilor. Rezultatele de monitorizare a mass-media de către MOA OSCE/BIDDO, precum și activitățile de monitorizare ale organismului de reglementare, au demonstrat clar părtinirea politică a radiodifuzorilor principali în reflectarea campaniei. Posturile TV afiliate politic au prezentat candidații într-o tonalitate din ce în ce mai negativă, mai ales în perioada premergătoare celui de-al doilea tur, ceea ce a polarizat campania și mai mult. Unii difuzori politic aliniați au pus accent pe subiecte dezbinătoare, deseori cu informații aparent nedemonstrate. Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA) nu a reușit să impună executarea obligației de reflectare echitabilă, echilibrată și imparțială a campaniei, lucru care a compromis condițiile egale pentru concurenți.

Diferiți interlocutori ai MOA OSCE/BIDDO și-au exprimat lipsa de încredere în organele electorale, precum și în sistemul judiciar, responsabil de examinarea imparțială a plângerilor. Deși reclamațiile și contestațiile au fost, generalmente, gestionate de către CEC și instanțele de judecată în mod deschis și transparent, cadrul juridic neclar și interpretarea inconsecventă a legii de către CEC și instanțele de judecată uneori lipseau părțile interesate de un recurs efectiv. Nici administrația electorală, nici instanțele nu au examinat marea majoritate a reclamațiilor individuale și colective depuse de peste 4,000 de persoane care au afirmat că li s-a refuzat posibilitatea de a-și exercita dreptul de vot, deoarece la secțiile de votare din străinătate au fost repartizate un număr insuficient de buletine de vot.

Codul electoral prevede observarea alegerilor de către cetățeni și organizații internaționale, precum și de către reprezentanții candidaților. Observatorii acreditați au dreptul să facă observări cu referire la toate etapele alegerilor și nu au fost exprimate îngrijorări cu privire la capacitatea lor de a funcționa în mod liber. CEC a acreditat 3,285 de observatori naționali din 20 de organizații și instituții ale societății civile și 636 de observatori internaționali din 52 de entități. Una dintre cele mai active organizații ale societății civile, Promo-LEX, a desfășurat observări pe termen scurt și termen lung, numărarea în paralel a voturilor și observarea alegerilor desfășurate peste hotare.

Procedurile din ziua alegerilor s-au desfășurat, în mare măsură, de o manieră bine organizată și calmă în ambele tururi. Observatorii din partea candidaților și observatorii naționali au fost prezenți în practic toate secțiile de votare și CEEdC observate, și au putut să urmărească toate etapele procesului. Utilizarea cu succes a tehnologiilor în secțiile de votare în ziua alegerilor a contribuit în mod substanțial la transparența și integritatea procedurilor. Evaluarea generală a alegerilor, numărarea și totalizarea a fost pozitivă, respectându-se procedurile principale. Procesul de totalizare a fost prompt și transparent, dar spațiile inadecvate pentru totalizarea rezultatelor în unele CEEdC au condus la tensiuni reduse în timpul primului tur. În cadrul celui de-al doilea tur, s-au constatat aglomerări, în special în secțiile de votare pentru alegătorii de pe teritoriul controlat de autoritățile transnistrene *de facto*, în mare parte datorită lipsei de ordine în formarea cozilor și planimetriei nepotrivite a secției de votare.

BESV au raportat direct rezultatele preliminare la CEC în mod electronic, fără probleme tehnice în secțiile de votare observate. CEC afișa în timp real pe pagina sa electronică rezultatele preliminare pentru fiecare secție de votare. La primul tur s-a raportat o prezență la vot de 49 la sută și 53,45 la sută pentru al doilea tur.

La 21 noiembrie CEC a prezentat Curții Constituționale raportul final privind alegerile. Codul Electoral prevede că Curtea Constituțională trebuie să decidă asupra validării sau invalidării rezultatelor alegerilor în termen de zece zile, dar nu înainte de soluționarea contestațiilor legate de alegeri.

În urma alegerilor, unul dintre candidați a declarat că mii de alegători din străinătate au fost lipsiți de dreptul de vot și că alegerile au fost fraudate, încurajând susținătorii săi să furnizeze dovezi de încălcări. Trei contestații au fost depuse la instanțele de judecată de către alegătorii din străinătate, prin reprezentanții lor legali în Moldova și de către reprezentantul oficial al candidatului Maia Sandu. La 13 decembrie, Curtea Constituțională a validat legalitatea alegerilor după examinarea raportului final privind alegerile emis de CEC, rapoartele observatorilor, precum și o contestație depusă de către doamna Sandu în ziua ședinței. Deși decizia instanței a subliniat necesitatea de a modifica legislația electorală și a recunoscut faptul că au avut loc o serie de încălcări în timpul alegerilor, instanța a constatat că astfel de încălcări nu ar fi putut influența rezultatul final al alegerilor. Curtea Constituțională s-a adresat Parlamentului cu privire la necesitatea modificării legislației pentru a elimina o serie de probleme apărute în timpul alegerilor.

II. INTRODUCERE ȘI MULȚUMIRI

În urma unei invitații din partea autorităților Republicii Moldova de a observa alegerile prezidențiale din 30 octombrie 2016 și în baza recomandărilor Misiunii de evaluare a necesităților (MEN) desfășurată în perioada 11 - 14 iulie, Biroul OSCE pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (OSCE/BIDDO) a stabilit o Misiune de Observare a Alegerilor (MOA).² MOA OSCE/BIDDO a fost condusă de Douglas Wake și a constat din 11 experți detașați la Chișinău și 20 de observatori pe termen lung care au fost detașați în toată țara și care reprezintă 24 state participante ale OSCE. MOA OSCE/BIDDO a observat ambele tururi ale alegerilor prezidențiale (30 octombrie și 13 noiembrie).

Pentru ambele zile ale alegerilor, OSCE/BIDDO și-a unit forțele cu delegațiile din Adunarea Parlamentară a OSCE (AP OSCE), Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei (APCE) și Parlamentul European (PE) pentru a forma o misiune internațională de observare a alegerilor (MIOA). Arta Dade a fost numită de către Președintele în exercițiu în calitate de coordonator special al OSCE și lider al misiunii de observatori pe termen scurt. Geir Jorgen Bekkenvold a condus delegația AP OSCE, Elisabeth Schneider-Schneiter a condus delegația APCE, și Igor Soltes a condus delegația PE.

În total, pentru primul tur, au fost trimiși 273 de observatori din 41 de țări, inclusiv 204 de observatori pe termen lung și pe termen scurt de către OSCE/BIDDO, o delegație de 34 de membri din AP OSCE, o delegație de 24 de membri din partea APCE și o delegație de 11 membri ai PE. Pentru cel de-al doilea tur, au fost trimiși 177 de observatori din 35 de țări, inclusiv 136 de observatori pe termen lung și pe termen scurt din partea OSCE/BIDDO, o delegație de 11 membri din AP OSCE, o delegație de 7 membri din partea APCE și o delegație de 10 membri ai PE.

Observarea alegerilor pentru primul tur s-a desfășurat în 1027 de secții de votare din 1981. Numărarea a fost observată la 100 de secții de votare și totalizarea în toate cele 35 CEdC. Pentru al doilea tur,

---

² [A se vedea rapoartele anterioare ale OSCE/BIDDO cu privire la Moldova.](#)

alegerile au fost observate în 744 secții de votare, numărarea în 66 secții de votare și totalizarea în 35 CE dC. Alegerile nu au fost organizate pe teritoriul controlat de autoritățile transnistrene *de facto*. Așadar, MIOA nu a trimis observatori acolo. Cu toate acestea, observatorii au urmărit implementarea prevederilor pentru alegătorii din acest teritoriu.

MOA OSCE/BIDDO a evaluat conformitatea procesului electoral cu angajamentele OSCE și alte obligații și standarde internaționale pentru alegeri democratice și cu legislația națională. Acest raport final urmează Declarațiile privind Constatările și Concluziile Preliminare, după primul și al doilea tur de scrutin, care au fost lansate în cadrul conferințelor de presă la Chișinău, la 31 octombrie și 14 noiembrie respectiv.

MOA OSCE/BIDDO ține să mulțumească autorităților din Republica Moldova pentru invitația de a observa alegerile prezidențiale, Comisiei Electorale Centrale (CEC) și Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene (MAEIE) pentru sprijin. Aceasta își exprimă, de asemenea, aprecierea față de alte instituții de stat, candidați și reprezentanții acestora, reprezentanți ai partidelor politice, societății civile, mass-media, comunitatea internațională și alți interlocutori pentru cooperare. MOA OSCE/BIDDO, de asemenea, dorește să-și exprime recunoștința față de Misiunea OSCE în Moldova pentru cooperare și sprijin.

III. CONTEXTUL GENERAL ȘI POLITIC

Moldova este o republică parlamentară. Puterea executivă este exercitată de către Guvern în frunte cu un Prim-ministru, iar puterea legislativă este reprezentată de Parlament. Președintele este șeful statului și deține anumite atribuții limitate, inclusiv cu privire la politica externă și de apărare națională. Modificările constituționale operate în 2000 prevedeau alegerea candidatului care a obținut votul a trei cincimi din numărul deputaților Parlamentului.

La 4 martie 2016 Curtea Constituțională a decis că modificarea Constituției în 2000 privind alegerea indirectă a președintelui de către Parlament este neconstituțională. Decizia este rezultatul unei sesizări prezentate de Partidul Liberal Democrat (PLDM) în 2015. În temeiul acestei decizii, la data de 1 aprilie, Parlamentul a stabilit primele alegeri prezidențiale directe începând din 1996 pentru 30 octombrie 2016. Mandatul președintelui s-a încheiat la 23 martie, dar acesta a continuat să acționeze în calitate de președinte până când noul președinte a fost investit în funcție.

Alegerile au avut loc pe fundalul neîncrederii publice generale în instituțiile de stat care rezultă din mai multe scandaluri de corupție, stagnare economică, și diviziunea persistentă din cadrul societății asupra orientării geopolitice a țării. De la sfârșitul anului 2015 până la începutul anului 2016, au apărut mișcările anti-corupție și au avut loc mai multe demonstrații de amploare în întreaga țară împotriva corupției și a guvernării.

În ianuarie 2016, după numeroase încercări nereușite de a forma un nou guvern, fracțiunile parlamentare ale Partidului Democrat (PDM) și Partidului Liberal (PL), susținute de un număr de membri neafiliați ai Parlamentului (deputați), au format un nou guvern. Parlamentul constituit din 101 locuri este compus în prezent din Partidul Socialiștilor (PSRM) cu 24 mandate, PDM 20 mandate, PL 13 mandate, PLDM 10 mandate, Partidul Comuniștilor (PCRM) 7 mandate, și 27 deputați neafiliați.³

---

³ În 2014, Parlamentul era format din PSRM cu 25 locuri, PLDM 23 locuri, PCRM 21 locuri, PDM 19 locuri și PL 13 locuri.

IV. SISTEMUL ELECTORAL ȘI CADRUL JURIDIC

Președintele este ales în mod direct pentru un mandat de patru ani, în cadrul unei singure circumscripții electorale naționale. Pentru ca alegerile să fie considerate valabile, este necesară participarea a cel puțin o treime din numărul alegătorilor înscrși în listele electorale. Un candidat se consideră ales dacă a obținut cel puțin jumătate din voturile exprimate. În cazul în care nici un candidat nu a întrunit numărul necesar de voturi, se organizează un al doilea tur la două săptămâni mai târziu, între cei doi candidați care au primit cele mai multe voturi. În al doilea tur de scrutin, candidatul care obține cel mai mare număr de voturi se consideră ales, indiferent de prezența la vot.

Alegerile sunt reglementate în primul rând de Constituția adoptată în 1994, Codul Electoral din 1997 și Legea din 2007 privind partidele politice, toate modificate în 2016, precum și alte acte legislative relevante.⁴ Cadrul legal este completat în continuare prin regulamente și decizii aprobate de CEC. Deși sunt în contradicție cu bunele practici internaționale, modificările recente ale Codului Electoral au fost impuse prin decizia Curții Constituționale din 4 martie de a oferi o bază legală pentru alegeri.⁵

Codul Electoral a fost modificat în mod accelerat, în iulie 2016, dezbaterile publice fiind organizate numai după prima lectură a proiectului de modificare în urma unui apel din partea organizațiilor societății civile.⁶ Cu toate acestea, se pare că nivelul dezbaterilor a fost insuficient și nu a prezentat pe deplin o consultare publică eficientă, contrar angajamentelor OSCE.⁷ Mai mult decât atât, programul calendaristic pentru finalizarea modificărilor și elaborarea regulamentelor de sprijin nu a prevăzut timp suficient pentru a armoniza cadrul legal ceea ce a condus la o anumită incertitudine.⁸

Cadrul legal modificat prevede în mare măsură o bază adecvată pentru desfășurarea alegerilor democratice.⁹ Modificările aduse Codului Electoral stabilesc condițiile pentru desfășurarea alegerilor prezidențiale și reflectă parțial unele recomandări anterioare ale OSCE/BIDDO și Consiliului European, inclusiv în ceea ce privește alegerile peste hotare și măsurile de promovare a participării femeilor. Cu toate acestea, cele mai multe aspecte generale ale legislației electorale au rămas în mare parte neschimbate, și o serie de recomandări anterioare ale OSCE/BIDDO și Comisiei europene pentru democrație prin drept (Comisia de la Veneția) nu au fost abordate, inclusiv privind colectarea și verificarea semnăturilor, finanțarea și desfășurarea campaniei electorale, sancțiunile cu privire la încălcările electorale, restricțiile cu privire la campania electorală, precum și organizarea unui al doilea tur de scrutin. Aceste aspecte s-au dovedit a fi problematice, în timpul acestor alegeri. În plus, programul calendaristic electoral stabilit de cadrul legal actualizat nu a raționalizat sau armonizat termenii corespunzătoare pentru înregistrarea candidaților, perioada de campanie, raportarea finanțării campaniei și soluționarea disputelor pentru un potențial al doilea tur de scrutin.¹⁰

⁴ Alte legi aplicabile includ Legea privind întrunirile din 2008, Codul penal din 2002, Codul cu privire la contravențiile administrative din 2008, precum și Codul audiovizualului din 2006.

⁵ Secțiunea II.2.b din [Comisia Europeană pentru Democrație prin Drept a Consiliului European \(Comisia de la Veneția\) Codul bunelor practici în materie electorală 2002](#) (Codul de bune practici) recomandă ca „elementele fundamentale ale dreptului electoral ... nu ar trebui să poată fi modificate mai puțin de un an înainte de alegeri“.

⁶ La 9 iunie, 23 de organizații ale societății civile au emis o declarație în care critică lipsa de incluziune în discuțiile privind modificările și accentuează ceea ce consideră a fi diferite deficiențe.

⁷ Punctul 5.8 din [Documentul OSCE de la Copenhaga 1990](#) prevede că legislația să fie adoptată la sfârșitul unei proceduri publice.

⁸ De exemplu, articolul 181¹ din Codul penal nu se referă la cumpărarea voturilor în timpul alegerilor prezidențiale. Modificări ale Codului penal cu privire la cumpărarea voturilor în alegerile prezidențiale au fost acceptate în prima lectură, dar nu au fost adoptate în timpul alegerilor.

⁹ A se vedea [Avizul comun al OSCE/BIDDO și Comisiei de la Veneția cu privire la proiectul de lege privind modificarea Codului Electoral al Republicii Moldova 2016](#).

¹⁰ Unii pași pentru administrarea celui de-al doilea tur de scrutin au fost incluși în programul calendaristic electoral al CEC.

Legislația electorală ar putea beneficia de o analiză cuprinzătoare pentru a elimina lacunele și ambiguitățile și pentru a reflecta recomandările OSCE/BIDDO și Comisiei de la Veneția, inclusiv cu privire la colectarea și verificarea semnăturilor, înregistrarea candidaților, finanțarea și desfășurarea campaniei electorale, sancțiunile cu privire la încălcările electorale, restricțiile cu privire la campania electorală, consolidarea în continuare a măsurilor pentru a avansa participarea femeilor și organizarea unui al doilea tur de scrutin. Dispozițiile legate de alegeri prevăzute în alte acte legislative, inclusiv Codul penal, ar putea fi, de asemenea, analizate și actualizate. Procesul de revizuire trebuie să fie cuprinzător și finalizat cu mult înainte de următoarele alegeri.

CEC a emis o serie de reglementări, dar nu a reușit să abordeze pe deplin incertitudinile juridice.¹¹ Mai mult decât atât, acesta nu a adoptat regulamente care să clarifice elementele procesului electoral privind desfășurarea celui de-al doilea tur, astfel, nu au fost abordate aspectele problematice identificate în alegerile precedente cu două tururi de scrutin.¹² Acestea includ aspecte legate de înregistrarea alegătorilor, desfășurarea campaniei și mass-media, și au creat potențialul de incertitudine sau interpretări contradictorii ale cadrului legal aplicabil.¹³

V. ADMINISTRAREA ALEGERILOR

Alegerile au fost administrate de o structură de trei niveluri: CEC, 35 de Consilii Electorale de Circumscripție (CEdC) și 2,081 Birouri Electorale ale Secțiilor de votare (BESV).¹⁴ CEC a desemnat 30 de secții de votare pentru alegătorii care au reședința pe teritoriul controlat de autoritățile transnistrene *de facto*.¹⁵ Au fost stabilite 100 de secții de votare peste hotare în 31 de țări.¹⁶ CEC a menținut aceeași structură și componență a comisiilor de nivel inferior, inclusiv același număr de secții de votare constituite în străinătate, pentru ambele tururi de scrutin.

CEC este un organ permanent format din nouă membri cu un mandat de cinci ani. Un membru este desemnat de președinte și opt de către Parlament în conformitate cu reprezentarea proporțională a partidelor în Parlament. CEC actual a fost numit în iunie 2016, cu șase noi membri. CEC desfășoară în mod periodic ședințe care sunt transmise online.¹⁷ Acestea s-au desfășurat într-un mod colegial și transparent, agendele fiind publicate din timp, iar hotărârile puse la dispoziție cu promptitudine online ceea ce contribuie la transparența procesului.

---

¹¹ CEC a specificat anumite aspecte legate de colectarea și verificarea semnăturilor, înregistrarea candidaților, finanțarea campaniilor electorale, mass-media, acreditarea observatorilor, precum și identificarea alegătorilor.

¹² A se vedea OSCE/BIDDO Rapoartele finale cu privire la alegerile locale din 2011 și 2015 din Republica Moldova.

¹³ La 8 noiembrie, CEC a adoptat o decizie prin care aceleași reguli referitoare la campania electorală în mass-media, participarea cetățenilor care locuiesc în Transnistria, votarea în străinătate cu acte expirate și fără domiciliu sau reședință se aplică pentru al doilea tur de scrutin. Cu toate acestea, decizia respectivă nu a furnizat suficiente detalii.

¹⁴ Moldova este împărțită în 37 de circumscripții electorale, câte una pentru fiecare unitate administrativă. Nu au fost stabilite CEdC Bender și Tiraspol, care sunt situate pe teritoriul controlat de autoritățile transnistrene *de facto*.

¹⁵ Ca și în cazul alegerilor precedente, votarea nu a avut loc pe teritoriul controlat de autoritățile transnistrene *de facto*. Din cele 30 de secții de votare desemnate pentru alegătorii domiciliați în Transnistria, 27 au fost secțiile de votare obișnuite desemnate și pentru alți alegători iar 3 secții au fost stabilite exclusiv pentru alegătorii din Transnistria.

¹⁶ Numărul secțiilor de votare în străinătate a crescut cu cinci, comparativ cu ultimele alegeri parlamentare din cauza participării ridicate în unele locații. În conformitate cu metodologia OSCE/BIDDO, MIOA nu a efectuat observări la secțiile de votare din străinătate. Votarea în afara țării a fost evaluată pe baza informațiilor de la CEC, Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, și a altor interlocutori OSCE/BIDDO precum și observarea procesului de reclamații și contestații.

¹⁷ În perioada 26 iunie - 18 noiembrie CEC a desfășurat 43 de sesiuni care au adoptat 315 decizii legate de alegeri.

CEdC și BESV sunt constituite temporar pentru fiecare scrutin. CEdC sunt formate de CEC și constau din 7, 9 sau 11 membri numiți de către instanțe, consilii locale și partidele parlamentare. BESV sunt formate ulterior de către CEdC și constau din 5 până la 11 membri desemnați de către consiliile locale și partidele parlamentare. Stabilirea BESV ține de recomandările autorităților locale. Fiecare secție de votare are de la 30 la 3.000 de alegători.

Femeile au fost bine reprezentate în administrația electorală, inclusiv în funcții de luare a deciziilor. Președintele și vicepreședintele CEC sunt femei. Aproape jumătate dintre membrii CEdC sunt femei iar 10 din 35 CEdC au fost conduse de o femeie. Femeile au fost supra-reprezentate în BESV.¹⁸

În pofida unui climat de neîncredere în instituțiile de stat, interlocutorii OSCE/BIDDO au exprimat în mare măsură încrederea în imparțialitatea CEC și activitatea acestuia, precum și în activitatea organelor electorale de nivel inferior. Cu toate acestea, unele decizii CEC nu aveau claritate și complicau în mod nejustificat anumite aspecte ale procesului. Acestea se referă în special la procesul de colectare și verificarea a semnăturilor și modul neconform de examinare a unor contestații.

Pentru a asigura un cadru juridic coerent electoral și a contribui la aplicarea sa consecventă, CEC ar putea aborda cu promptitudine orice ambiguități și lacune emergente în legislație folosind regulamente și instrucțiuni.

Pregătirile tehnice pentru ambele tururi au fost gestionate în mare parte de către CEC și comisiile electorală de nivel inferior într-un mod transparent, profesional și oportun, în pofida resurselor inadecvate și infrastructurii deficitare, în special în zonele rurale. CEC a indicat că majoritatea secțiilor de votare au fost înființate la parter, cu un număr de rampe de acces instalate, și lupe și buletine de vot tactile disponibile pentru alegătorii cu deficiențe de vedere.¹⁹ Cu toate acestea, asociații ale persoanelor cu dizabilități au remarcat faptul că aceste măsuri au fost insuficiente și ineficiente, fapt care a fost confirmat în mare parte prin observarea MIOA în ambele zile ale alegerilor (A se vedea secțiunea *Ziua alegerilor*).

La alegerile prezidențiale din 2016, s-a utilizat pentru a treia oară Sistemul Informațional Automatizat de Stat "Alegeri" (SIAS), un sistem electronic online proiectat în așa mod, încât numele fiecărui potențial alegător poate fi verificat la orice secție de votare din Moldova sau din străinătate, înainte de eliberarea buletinului de vot, pentru a determina dacă el sau ea a votat deja. SIASA a fost disponibil la toate secțiile de votare și a asigurat o protecție împotriva votării multiple. În plus, SIASA a servit ca instrument pentru totalizarea promptă și anunțarea rezultatelor preliminare. Sistemul, cu foarte puține excepții, a fost pe deplin funcțional contribuind în mod semnificativ la integritatea procesului și consolidarea încrederii.

Numărul secțiilor de votare în străinătate și locațiile lor au fost determinat de către guvern în baza participării alegătorilor aflați peste hotare la ultimele alegeri parlamentare și numărului de alegători înregistrați printr-o cerere de înregistrare on-line voluntară organizată de CEC în perioada 10 mai-19

---

¹⁸ Cele 35 CEdC au fost formate din 317 membri - 163 bărbați și 154 femei. CEdC număra 25 bărbați și 10 femei în calitate de președinți, 20 bărbați și 15 femei în calitate de vicepreședinți, și 6 bărbați și 29 femei în calitate de secretari. BESV au fost formate din 15,264 femei și 3465 bărbați.

¹⁹ Articolul 29 al Convenției ONU cu privire la Drepturile Persoanelor cu Dizabilități (UNCRPD) din 2006 prevede că „Statele părți vor garanta persoanelor cu dizabilități drepturi politice și oportunitatea de a se bucura de ele în aceleași condiții ca și altor persoane”.

septembrie.²⁰ În pofida eforturilor de sensibilizare a alegătorilor, s-au înregistrat on-line doar 3,570 alegători. În timp ce criteriile de determinare a numărului și amplasarea secțiilor de votare din străinătate au fost revizuite cu scopul de a aborda o recomandare anterioară OSCE/BIDDO, mulți interlocutori OSCE/BIDDO au exprimat îngrijorarea că, criteriile au rămas insuficiente.²¹

Anticipând o prezență sporită la urnele de vot, CEC a mărit numărul buletinelor de vot la maximum prevăzut de 3000 pentru anumite secții de votare de peste hotare.²² Cu toate acestea, la 18 secții de votare buletinele de vot s-au epuizat în al doilea tur de scrutin.²³ În al doilea tur de scrutin, un concurent electoral a acuzat CEC de privarea a unui număr mare de alegători de dreptul de vot prin faptul că nu au fost furnizate mai multe buletine de vot în secțiile de votare din străinătate. CEC a exprimat regretul că nu toți alegătorii au avut posibilitatea de a vota, dar a menționat că numărul și amplasarea secțiilor de votare din străinătate au fost determinate prin hotărâre de guvern. CEC a remarcat că nu dispune de atribuții pentru a mări în continuare numărul de buletine de vot și a subliniat faptul că anumite țări gazdă nu permit stabilirea unor secții de votare în afara sediului misiunilor diplomatice. CEC a recunoscut că numeroase de secții de votare din afara țării au rămas fără buletine de vot cu multe ore înainte de închidere, indicând faptul că ar fi avut capacitatea de a procesa mai mult de 3.000 de alegători și că, în unele cazuri, ar fi fost posibil să se co-localizeze mai multe secții de votare în același sediu.

După cum a fost recomandat anterior, hotărârile privind amplasarea secțiilor de votare peste hotare trebuie luate în mod transparent și în baza unor criterii clare și consecvente. Astfel de hotărâri trebuie luate în consultare largă cu părțile interesate relevante, cu mult timp înainte de alegeri. Ar putea fi analizată și instituirea unor secții de votare suplimentare în aceeași locație, în cazul în care este posibil, și / sau furnizarea de autorizație legală pentru a crește numărul de buletine de vot la secțiile de votare din străinătate.

CEC și organizațiile societății civile au desfășurat campanii de sensibilizare a grupurilor țintă de alegători, cum ar fi femeile, studenții, alegătorii aflați peste hotarele țării și persoanele cu dizabilități, în limba de stat și în limba rusă. În plus, CEC, prin intermediul Centrului de Instruire Continuă în Domeniul Electoral (CICDE), a organizat 114 seminare în perioada 17 august – 24 septembrie, la care au participat 2,133 părți interesate. În octombrie, CICDE a instruit 18,900 de membri ai BESV, inclusiv membri BESV de peste hotare. CICDE a elaborat o varietate de materiale de instruire pentru funcționarii electorali, fiind disponibile și pe pagina web a CEC în limba de stat și în limba rusă.

²⁰ Diverse surse prezintă diferite date privind numărul de cetățeni care locuiesc peste hotare. Conform datelor furnizate de către MAEIE în timpul ședinței de judecată privind cazul diasporei (3 avocați care reprezintă 143 de cetățeni din străinătate) și pe baza informațiilor solicitate de la ambasadele și autoritățile din alte țări, numărul este estimat până la 805,509.

²¹ Deși numărul de secții din Federația Rusă a crescut de la cinci în 2014 la opt în 2016, au fost exprimate îngrijorări dacă acest număr reflectă în mod echitabil numărul de alegători care se presupune că locuiesc acolo.

²² Șase secții de votare în Franța, cinci în SUA, patru în Portugalia, 21 în Italia, cite una pentru fiecare din Țările de Jos, Estonia, Letonia, Lituania și Elveția. În total, CEC a distribuit 270,350 buletine de vot la secțiile de votare din străinătate pentru primul tur de scrutin și 288,850 pentru al doilea tur de scrutin.

²³ Următoarele locații din străinătate au epuizat buletinele de vot în al doilea tur: Montreal, Moscova (două locații), Dublin, Bruxelles, Londra (două locații), Frankfurt, Paris, Villeneuve-Saint-Georges, Montreuil, Bologna, Mestre, Padova, Parma, Verona și București (două locații).

VI. ÎNREGISTRAREA ALEGĂTORILOR

Cetățenii cu vârsta de peste 18 ani, atinsă până în ziua alegerilor, au dreptul de vot, cu excepția celor declarați incapabili în baza deciziei instanțelor de judecată.²⁴ Înregistrarea alegătorilor este una pasivă și este facilitată prin intermediul Registrului de Stat centralizat al Alegătorilor (RSA), introdus în 2014 și menținut de CEC. RSA se bazează pe datele extrase din Registrul de Stat al populației.²⁵

Listele electorale au fost puse la dispoziția alegătorilor în cadrul secțiilor de votare și pe pagina web a CEC pentru a fi verificată corectitudinea întocmirii acestora, cu 20 de zile înainte de primul tur de scrutin și în perioada dintre cele tururi de scrutin. Potrivit CEC, numărul alegătorilor eligibili la data de 29 octombrie a fost de 3,247,106. Nu există prevederi care să impună actualizarea listelor electorale între cele două tururi. Cu toate acestea, alegătorii care împlinesc 18 ani între cele două tururi, au putut să voteze în baza dovezii de reședință și a actului necesar de identitate. Numele acestora au fost incluse în listele electorale suplimentare. Conform Întreprinderii de stat „Registru” în perioada 30 octombrie – 13 noiembrie, 1400 de persoane au împlinit 18 ani și 1200 au decedat. În total, 2,812,566 alegători au fost incluși în listele electorale pentru primul tur și 2,810,057 pentru al doilea.²⁶ Listele electorale nu au inclus 159,899 cetățeni domiciliați în străinătate sau care nu au domiciliul în țară și 222,253 cetățeni care locuiesc în Transnistria.²⁷ În turul doi s-au folosit aceleași liste electorale, care s-au folosit și în primul tur.²⁸ CEC tipărite 3,131,347 buletine de vot pentru primul tur și 3,164,549 pentru al doilea tur, inclusiv 751,144 pentru fiecare tur în limba rusă.

Unii interlocutori ai MOA OSCE/BIDDO și-au exprimat îngrijorarea cu privire la corectitudinea listelor electorale, menționând că un anumit număr de persoane decedate rămân a fi incluse în liste.²⁹ Mai mult decât atât, un număr mare de cetățeni, care locuiesc peste hotare, este încă inclus în listele alegătorilor, aceștia fiind incluși pe liste cu reședința anterioară sau adresa anterioară a domiciliului. Acest lucru este în concordanță cu legislația națională, dar nu reflectă cu exactitate numărul de alegători eligibili, fizic prezenți.

Trebuie acordată atenție dezvoltării unui sistem mai eficient de actualizare a informațiilor în registrele relevante care constituie baza listelor electorale, inclusiv actualizarea la timp a înregistrărilor în registrele civile și cele privind reședința.

Listele electorale suplimentare au fost completate de BESV în ziua alegerilor în ambele tururi de scrutin. În primul tur au fost incluși 117,128 alegători. În al doilea tur numărul acestora a crescut la 209,438. Listele suplimentare au fost utilizate pentru includerea alegătorilor omiși din listele

²⁴ Aliniatul 24 al Documentului reuniunii de la Copenhaga al OSCE din 1990 prevede că „orice restricție a drepturilor și libertăților, într-o societate democratică, trebuie să se refere la unul dintre obiectivele legii aplicabile și să fie strict proporțională scopului acestei legi.” A se vedea și articolul 29 al CDPD și hotărârea Curții Europene a Drepturilor Omului: *Alajos Kiss împotriva Ungariei*.

²⁵ Întreprinderea de stat „Registru” ține Registrul de stat al populației în baza datelor de la Oficiile de stare civilă, Ministerul Afacerilor Interne, Oficiul Cadastral, Poliția de Frontieră și Ministerul Afacerilor Externe.

²⁶ CEC a explicat că diferența de 2,509 de alegători se datorează numărului mai mic de certificate cu drept de vot emise și faptului că mai mulți alegători au verificat datele lor de pe liste între cele două tururi de scrutin sau au fost prezentate certificatele de deces corespunzătoare și persoanele decedate au fost radiate.

²⁷ Alegătorii adăugați în listele electorale suplimentare în străinătate au constituit 67,205 pentru primul tur și 138,720 pentru al doilea tur de scrutin. Numărul alegătorilor din Transnistria a fost 6964 pentru primul tur și 16728 pentru al doilea tur.

²⁸ O coloană adăugătoare pentru semnăturile alegătorilor în turul doi fusese deja inclusă.

²⁹ Nu există mecanisme eficiente de actualizare a listelor electorale în cazul decesului alegătorului în străinătate, cu excepția cazului când certificatul de deces este prezentat autorităților. În mod similar, numele persoanelor care au decedat în Moldova până la introducerea RSA, rămân în listele electorale, cu excepția cazului când este prezentat certificatul de deces în special în scopul radierii acestora.

electorale de bază, dar înregistrați în raza secției de votare, alegătorilor care utilizează certificate de drept de vot, recruților, alegătorilor la secțiile de votare din afara țării (cu excepția personalului diplomatic inclus pe listele electorale de bază), alegătorilor domiciliați pe teritoriul controlat de autoritățile *de facto* din Transnistria, precum și a celor aflați în închisori, centre de detenție și instituții medicale, cu condiția ca aceștia să dețină documente care să demonstreze identitatea lor.³⁰

Procedura pentru votul studenților a fost un subiect abordat înainte de al doilea tur de către unul dintre candidați. Deși nu există prevederi speciale referitoare la votul studenților în alegerile prezidențiale, Codul Electoral prevede că studenții pot vota la alegerile parlamentare în baza carnetului de student, în localitatea unde este situată instituția de învățământ, chiar dacă nu au viză de reședință. CEC a specificat că studenții care nu sunt incluși în listele electorale de bază la locul unde își fac studiile ar putea fi incluși în listele electorale suplimentare, dacă demonstrează înregistrarea reședinței temporare la locul unde își fac studiile sau dacă dispun din timp de certificate pentru dreptul de vot în absență de la locul reședinței permanente. De asemenea, CEC a încurajat instituțiile de învățământ să faciliteze înregistrarea șederii temporare a studenților la locul lor de studiu.

Analizarea armonizării dispozițiilor care reglementează votarea studenților la alegerile naționale și asigurarea că informații clare cu privire la procedurile de vot pentru studenți sunt disponibile cu mult timp înainte de alegeri.

În luna octombrie, CEC a decis să permită alegătorilor domiciliați în străinătate să voteze cu pașapoarte expirate. CEC nu a permis alegătorilor din țară să voteze cu acte expirate, deși a fost permis în alegerile anterioare. Unii interlocutori ai MOA OSCE/BIDDO și-au exprimat îngrijorarea cu referire la faptul că autoritățile nu au întreprins măsuri anticipate pentru a informa populația cu privire la opțiunea de reînnoire a documentelor, și dacă documentele expirate vor fi considerate valide pentru votare din punct de vedere juridic, cu atât mai mult cu cât CEC a emis decizii cu privire la același subiect cu puțin timp înaintea de ultimele alegeri parlamentare și locale.

Cerințele privind identificarea alegătorului în țară și în afara țării ar trebui să fie clarificate cu mult timp înaintea oricăror alegeri. Acestea ar trebui să urmărească îndeplinirea obiectivelor de facilitare a votării și să permită verificarea eligibilității alegătorilor.

VII. ÎNREGISTRAREA CANDIDAȚILOR

Poate fi ales Președinte al Republicii Moldova cetățeanul cu drept de vot care are cel puțin 40 de ani împliniți, care a locuit sau locuiește permanent pe teritoriul Republicii Moldova timp de cel puțin 10 ani și posedă limba de stat.³¹ Cei care ispășesc o pedeapsă cu închisoarea, au un cazier judiciar activ sau au fost privați de dreptul de a ocupa funcții decizionale printr-o hotărâre judecătorească definitivă, nu pot candida la funcția de președinte. Cerința de a avea o perioadă de reședință de zece ani este una restrictivă și nu corespunde angajamentelor OSCE, dar și obligațiilor și standardelor internaționale

³⁰ Secțiunea 1.2iv a Codului Bunelor Practici în materie electorală a Comisiei de la Veneția, prevede că “trebuie să existe o procedură administrativă – supusă controlului judiciar – sau o procedură judiciară, care să permită înregistrarea unui alegător care nu a fost înregistrat anterior; înregistrarea nu trebuie să aibă loc la secția de votare în ziua alegerilor.”

³¹ Legislația nu stipulează modul în care sunt evaluate (și dacă sunt evaluate în general) cunoștințele limbii de stat. În absența unor astfel de reglementări, CEC a solicitat candidaților să scrie biografiile sale în limba de stat, însă fără o evaluare ulterioară.

pentru alegerile democratice precum și bunelor practici internaționale.³² Cerința privind atingerea vârstei de 40 de ani este considerată de către unii interlocutori ai MOA OSCE/BIDDO ca fiind o restricție motivată politic, care, în contextul curent, urmărește scopul excluderii anumitor potențiali candidați.³³

Restricțiile nejustificate privind dreptul de a fi ales trebuie să fie eliminate din cadrul legal. Trebuie luată în considerare eliminarea cerinței de reședință și clarificarea cerinței privind limba prin dispoziții detaliate și obiective.

Candidații pot să participe la alegeri în mod independent sau în calitate de candidați nominalizați de un partid politic sau bloc. Pentru a fi înregistrați, fiecare candidat trebuie să stabilească mai întâi un grup de inițiativă și să prezinte un minim de 15.000 de semnături de susținere acumulate în cel puțin 18 unități administrativ-teritoriale din cele 35, cu cel puțin 600 de semnături acumulate din fiecare unitate administrativă respectivă. Unii interlocutori ai MOA OSCE/BIDDO au declarat că aceste cerințe sunt împovărătoare pentru candidații independenți.

În ciuda recomandărilor anterioare ale OSCE/BIDDO și Comisiei de la Veneția, dar și contrar angajamentelor OSCE și bunelor practici, alegătorii pot semna doar pentru un singur candidat.³⁴ În conformitate cu regulamentul său, CEC a considerat prima semnătură depusă a alegătorului ca fiind valabilă, chiar și atunci, când acesta a semnat în sprijinul mai multor candidați.³⁵ Acest lucru, precum și lipsa de timp suficient pentru a verifica semnăturile depuse aproape de termenul limită, a condus spre o verificare inconsecventă a semnăturilor.³⁶

Codul Electoral prevede că, concurenții electorali se înscriu în buletine de vot „în ordinea rezultată din tragerea la sorți efectuată zilnic”. CEC a interpretat această dispoziție pentru a stabili că ordinea de plasare în buletinul de vot pentru primul tur de scrutin ar trebui să se bazeze pe data când candidații au depus listele de semnături și că tragerea la sorți se va efectua pentru a stabili ordinea printre candidații care depun listele în aceeași zi. Mulți interlocutori OSCE/BIDDO au considerat că această abordare de

³² Aliniatul 15 din Comentariul General Nr. 25 la articolul 25 al Convenției internaționale cu privire la Drepturile Civile și Politice stipulează că „orice restricții privind dreptul de a candida la alegeri, cum ar fi vârsta minimă, trebuie să fie justificabile pe bază de criterii obiective și rezonabile. Persoanele care, în mod obișnuit, ar fi eligibile pentru a candida la alegeri, nu trebuie să fie excluse în baza cerințelor nerezonabile sau discriminatorii, cum ar fi educația, reședința sau originea, sau din motiv de afiliere politică”. A se vedea, de asemenea, aliniatul 24 al Documentului OSCE din 1990 de la Copenhaga secțiunea I.1.1.1.d.iii. din Codul de bune practici, și articolul 2.b din Convenția CSI din 2002 privind standardele privind alegerile democratice.

³³ Vârsta minimă a fost ridicată de la 35 la 40 de ani printr-o lege adoptată în anul 2000, care a modificat Constituția pentru a introduce alegerile prezidențiale indirecte. Aceasta a fost unica prevedere care nu a fost respinsă prin decizia Curții Constituționale din 4 martie. Opinia comună a Comisiei de la Veneția și OSCE/BIDDO este că „cerința de vârstă de 40 de ani pentru a candida la funcția de președinție, deși nu fără precedent în alte țări, poate fi considerată înaltă.”

³⁴ Punctul 3 din Documentul OSCE de la Copenhaga din 1990 prevede că statele participante „recunosc importanța pluralismului în ceea ce privește organizațiile politice”. Punctul 77 din [Ghidul OSCE/BIDDO și a Comisiei de la Veneția cu privire la Regulamentul partidelor politice 2010](#) recomandă ca „în scopul consolidării pluralismului și libertății de asociere, legislația nu trebuie să limiteze cetățenii să depună semnătura în susținerea doar a unui singur partid”.

³⁵ Secțiunea 1.1.3 a Codului Bunelor Practici în materie electorală al Comisiei de la Veneția din 2002, recomandă ca „verificarea semnăturilor să fie reglementată de reguli clare. Procesul de verificare trebuie, în principiu, să acopere toate semnăturile; cu toate acestea, odată ce s-a stabilit, dincolo de orice îndoială, că numărul necesar de semnături a fost colectat, semnăturile rămase nu mai necesită verificare”.

³⁶ Deși Codul Electoral prevede că verificarea semnăturii se efectuează în termen de cinci zile, programul calendaristic electoral prevedea ca listele de semnături să fie depuse până la 30 zile înainte de alegeri. Potrivit CEC, nu s-au efectuat verificări cu referire la dublarea semnăturilor pentru toate persoanele nominalizate și nu s-au verificat semnăturile, cu referire la dublarea lor, pentru dl Lupu, odată ce el fost primul care a prezentat listele.

determinare a ordinii în buletinele de vot a creat potențial un stimulent suplimentar pentru abuzul de resurse administrative în timpul perioadei de colectare a semnăturilor.³⁷

Trebuie clarificate regulile privind înregistrarea candidaților, inclusiv procedurile de verificare a semnăturilor în susținerea candidaților pentru a asigura transparența, consecvența și certitudinea juridică la toate etapele. Termenele trebuie să permită suficient timp pentru a efectua în mod eficient și consecvent verificarea semnăturilor iar deciziile cu privire la înregistrarea candidaților trebuie să fie luate cu suficient timp înainte de campanie pentru a oferi șanse egale de a candida tuturor concurenților potențiali.

Cerința pentru primari de a autentifica semnăturile de susținere și rolul lor activ în timpul colectării semnăturilor s-a dovedit a fi problematică, din motivul afilierei politice percepute a unor candidați creând un potențial pentru utilizarea abuzivă a resurselor administrative.³⁸ Aceste aranjamente estompează linia de demarcație dintre stat și partid, contrar punctul 5.4 din Documentul OSCE din 1990 de la Copenhaga.³⁹

Ar putea fi avută în vedere reexaminarea rolului administrației locale în procesul de verificare a semnăturilor. Autoritățile ar putea lua în considerare și metode alternative pentru nominalizarea candidatului.

Din 24 de grupuri de inițiativă înregistrate de CEC, 10 au reprezentat partidele politice și 14 au reprezentat candidații independenți. Opt grupuri de inițiativă nu au prezentat semnăturile necesare și înregistrarea altor patru candidați a fost respinsă în baza verificării semnăturilor prezentate. Listele cu semnături ale opt candidați au fost depuse în ultima zi de înregistrare a candidaților la funcția de președinte. În conformitate cu legislația în vigoare, CEC a verificat semnăturile de susținere până pe data de 6 octombrie, după ce a fost dat startul oficial al campaniei electorale, contrar bunelor practici internaționale.⁴⁰ CEC inițial a înregistrat 12 candidați, inclusiv cinci femei.⁴¹ Mai târziu doi candidați și-au retras candidaturile.⁴²

Codul electoral prevede că candidatul poate fi radiat pentru utilizarea mijloacelor financiare nedeclarate sau obținute din străinătate, depășirea cheltuielilor peste plafonul mijloacelor din fondul electoral, sau implicarea cetățenilor străini în campania electorală. În baza evaluării anterioare a OSCE/BIDDO, interdicția asupra implicării cetățenilor străini în campania electorală este o restricție disproporționată, ce restricționează libertatea de exprimare. Pe parcursul campaniei electorale a fost

³⁷ CEC a acceptat listele cu semnături ale dlui Lupu sâmbătă, 3 septembrie, în contradicție cu propria sa decizie din 23 august, care prevedea excluderea sâmbetelor și duminicilor din programul de acceptare a documentelor de subscripție. Unii interlocutori ai MOA OSCE/BIDDO au considerat că prin această acțiune CEC a favorizat candidatul menționat.

³⁸ Decizia vreunui primar de a nu autentifica semnăturile poate fi atacată în instanța de judecată. În unul dintre cazuri, Curtea de Apel Bălți a considerat că refuzul primarului municipiului Bălți de a certifica semnăturile în favoarea domnului Mihăeș, a fost nefondat. Un alt candidat potențial, dna Pavlicenco, a contestat decizia CEC de a nu înregistra candidatura sa, invocând obstrucționarea extinsă din partea autorităților locale în timpul colectării semnăturilor. Reprezentanții dlui Lupu și dlui Ghilețchi, de asemenea, au raportat la MOA OSCE/BIDDO că s-au confruntat cu obstacole administrative în timpul autentificării semnăturilor lor. Interlocutorii MOA OSCE/BIDDO, inclusiv majoritatea candidaților, au enunțat acuzații, pretinse de alegători (inclusiv de funcționarii publici), că ar fi fost forțați să semneze pentru dl Lupu.

³⁹ Alineatul 5.4 din Documentul de la Copenhaga din 1990 al OSCE obligă statele participante să ofere „o separare clară între stat și partidele politice; în special, partidele politice nu vor fi contopite cu statul”.

⁴⁰ Secțiunea I.1.3.v. a Codului Bunelor Practici în materie electorală a Comisiei de la Veneția recomandă că „validarea semnăturilor trebuie să fie finalizată până la începerea campaniei electorale.”

⁴¹ Dumitru Ciubașenco, Igor Dodon, Valeriu Ghilețchi, Mihai Ghimpu, Ana Guțu, Maia Laguta, Iurie Leancă, Marian Lupu, Andrei Năstase, Inna Popenco, Silvia Radu și Maia Sandu.

⁴² Dl Lupu și dl Năstase.

anulată decizia de înregistrare a unui candidat, pe motivul încălcării cerințelor de finanțare a campaniei, acest fapt fiind relatat pe larg ca un caz de cumpărare a voturilor.⁴³ Alte două cazuri, examinate de către CEC, au fost legate de presupusa implicare a cetățenilor străini în campanie. În unul dintre cazuri contestația a fost respinsă, fiind considerată nefondată, iar în celălalt caz CEC a emis un avertisment în adresa candidatului.⁴⁴ Legea nu prevede niciun fel de sancțiuni intermediare pentru aceste încălcări, ceea ce este în contradicție cu principiul proporționalității conform căruia radierea unui concurent trebuie să reprezinte doar o sancțiune de ultimă instanță, după încălcări grave sau repetate ale legii.⁴⁵ Ca rezultat al retragerilor și radierilor, 9 candidați au rămas în cursă, inclusiv patru femei.

Termenele-limită neconsecvente, aplicarea selectivă a regulilor în timpul colectării și verificării semnăturilor și sancțiunile disproporționate pentru încălcările comise în timpul campaniei, au îngrădit dreptul de a candida la alegeri în mod egal, contrar paragrafului 7.6 din Documentul de la Copenhaga din 1990 a OSCE.⁴⁶

Codul Electoral prevede reguli generale și un termen de șapte zile pentru retragerea unei candidaturi, dar nu abordează în mod specific retragerea candidaților la președinție. Într-un caz, un candidat s-a retras în termenul legal, depunând o notificare scrisă la CEC conform legislației în vigoare. CEC a acceptat retragerea unui alt candidat în urma deciziei instanței, fără o justificare suplimentară, cu trei zile înainte de ziua alegerilor. BESV au fost instruite să aplice, după tipărirea buletinelor, în dreptul numelui candidatului care s-a retras din cursă mențiunea “Retras”, ceea ce a plasat o sarcină suplimentară de muncă.

Procedurile de retragere a candidaților înregistrați după tipărirea buletinelor de vot trebuie să fie stipulate în mod clar și exhaustiv în legislație. Pentru a evita modificarea manuală a buletinelor de vot, termenul poate fi sincronizat cu tipărirea buletinelor de vot.

VIII. CAMPANIA ELECTORALĂ

Codul Electoral prevede oportunități echitabile și egale pentru concurenți pe parcursul campaniei. Urmare a amendamentelor legislative din 2016, care aveau scopul de a aborda o recomandare anterioară a OSCE/BIDDO de a asigura oportunități egale în timpul campaniei, perioada oficială a campaniei începe nu mai devreme de 30 de zile și se termină cu 24 de ore înainte de ziua alegerilor. În conformitate cu legea, înregistrarea candidaților este posibilă și după anunțarea începutului oficial al campaniei, în timp ce desfășurarea agitației electorale este permisă numai după înregistrarea individuală.⁴⁷ Acest lucru a condus la faptul că patru candidați au avut mai puțin timp la dispoziție, față de ceilalți opt, pentru a-și desfășura activitățile de campanie, fapt ce a afectat în mod negativ

⁴³ Dnei Popenco i-a fost anulată înregistrarea pentru nedeclararea costului cardurilor de la „magazinele sociale” în mărime de 25,044 mii lei (1 euro valorează aproximativ 22 lei moldovenești). Cu toate că Codul Penal prevede răspunderea penală pentru cumpărarea voturilor în timpul alegerilor locale, parlamentare și referendumuri, acesta nu incriminează cumpărarea voturilor în timpul alegerilor prezidențiale.

⁴⁴ Plângerea împotriva domnului Năstase nu a fost admisă. Plângerea împotriva dnei Sandu a avut drept rezultat aplicarea unei avertizări.

⁴⁵ Alineatul 24 al Documentului reuniunii de la Copenhaga al OSCE din 1990 prevede că restricțiile drepturilor și libertăților trebuie „să se fie strict proporționale scopului acestei legi.” A se vedea și alineatele 224-228 a Ghidului OSCE/BIDDO și al Comisei de la Veneția privind Regulamentul cu privire la Partidele Politice din 2010.

⁴⁶ Alineatul 7.6 cere Statelor participante să asigure posibilitatea concurenților de a ”[...] concura unii cu ceilalți în baza tratamentului egal în fața legii și de către autorități.”

⁴⁷ Dna Radu, dna Laguta, dna Guțu și dl Ghilețchi au fost înregistrați la 6 octombrie, în timp ce startul oficial al campaniei a fost dat la 30 septembrie.

egalitatea oportunităților în cadrul campaniei, venind în contradicție cu alineatul 7.6 din Documentul de la Copenhaga al OSCE din 1990 și bunele practici internaționale.⁴⁸

Legea nu definește când se reia campania electorală după primul tur și dacă agitația electorală este interzisă înainte de anunțarea rezultatelor finale ale primului tur. Această lipsă de claritate a rezultat în interpretări diferite ale CEC și ale Consiliului Coordonator al Audiovizualului (CCA). Conform CEC, campania pentru turul doi a început la 2 noiembrie și s-a sfârșit la miezul nopții la 11 noiembrie, în timp ce CCA a constatat că aceasta a fost reluată la 31 octombrie. În practică, campania a fost reluată imediat după ziua alegerilor din turului întâi.

Pentru a asigura condiții echitabile de concurență, ar putea fi examinată modificarea legii pentru a se asigura că deciziile privind înregistrarea candidaților sunt luate înainte de începerea perioadei de desfășurare a campaniei, care trebuie să înceapă în aceeași zi pentru toți concurenții. Termenii privind reluarea campaniei pentru un posibil al doilea tur de scrutin ar putea fi clar stipulați pentru a evita incertitudinea și aplicarea inconsecventă a legii.

Libertatea de exprimare, de asociere și de întrunire au fost în general respectate și candidații au desfășurat activitatea electorală în mod liber. Campania a fost lentă și pașnică, însă s-a intensificat în primul și al doilea tur odată cu apropierea de ziua alegerilor. Campania a fost competitivă, candidații au acordat atenție considerabilă abordării subiectului combaterii corupției, precum și subiectelor mai largi de ordin social și economic și orientarea geopolitică a țării. Deși minoritățile naționale constituie 22 la sută din populație, problemele de limbă sau de identitate nu au ocupat un loc important în campania electorală.⁴⁹

Majoritatea candidaților și-au desfășurat activitățile de agitație electorală prin contact direct cu alegătorii, ședințe și întruniri cu grupuri mici de alegători, afișe, panouri și pliante, mass-media, precum și prin utilizarea intensă a rețelelor de media sociale.⁵⁰ Atât limba de stat cât și limba rusă au fost folosite în timpul campaniei.⁵¹ În timp ce televiziunea este principala sursă de informare politică, în conformitate cu rezultatele de monitorizare ale MOA OSCE/BIDDO, doar șase candidați au utilizat spoturi publicitare contra plată în timpul primului tur.⁵²

Concurenții electorali în cel de-al doilea tur de scrutin (dl Dodon și dna Sandu) au folosit diferite strategii de campanie. Campania dlui Dodon a fost axată, preponderent, pe mobilizarea de la ușă la ușă a susținătorilor săi, în timp ce dna Sandu a fost activ implicată în întâlnirile și adunările cu alegătorii din toată țara, folosind pe larg rețelele de socializare vizând alegătorii din interiorul și din afara țării. Liderul Partidului Comuniștilor, care a chemat la boicotarea primului tur pe motiv că nu au recunoscut legalitatea deciziei Curții Constituționale din 4 martie cu privire la mandatarea alegerilor, și-a exprimat public preferința pentru dl Dodon în turul doi.

⁴⁸ A se vedea și Secțiunea I.2.3.a) a Codului Bunelor Practici în materie electorală a Comisiei de la Veneția care recomandă ca „egalitatea oportunităților trebuie să fie garantată atât partidelor, cât și candidaților.”

⁴⁹ Conform rezultatelor recensământului din anul 2004, moldovenii și românii constituie 78 la sută din populație, ucrainenii – 8,4 la sută, rușii – 5,9 la sută, găgăuzii – 4,4 la sută, bulgarii – 1,9 la sută, și celelalte minorități constituie mai puțin de 1 procent fiecare. Conform relatărilor, rezultatele recensământului din 2014 vor fi publicate în martie 2017.

⁵⁰ OSCE/BIDDO a observat 31 de adunări și întruniri cu alegătorii (21 în primul tur și 10 în al doilea).

⁵¹ OSCE/BIDDO nu a observat utilizarea altor limbi vorbite de către minoritățile naționale.

⁵² Conform monitorizării mass-media de către OSCE/BIDDO, dl Lupu a folosit 33 la sută din din totalul timpului de emisie contra plată în decursul perioadei de monitorizare, dl Ciubașenco și dl Dodon au utilizat 17 și 18 procente respectiv, dl Ghimpu, dl Leancă și dna Radu au utilizat câte 10 procente fiecare. Ceilalți cinci candidați, inclusiv dna Sandu, nu au utilizat timpul de emisie contra plată.

Codul Electoral interzice utilizarea în scop de publicitate electorală a imaginilor oficialilor străini, prevedere pe care OSCE/BIDDO a recomandat anterior să fie reexaminată. Aceste prevederi sunt în contradicție cu punctele 7.7 și 9.1 din Documentul de la Copenhaga OSCE din 1990, care prevăd ca o „campanie politică să se desfășoare într-o atmosferă corectă și liberă” și „dreptul la libertatea de exprimare”, respectiv. Unele imagini ale candidaților cu politicieni străini au fost publicate în media de socializare online în timpul campaniei, ceea ce a dus la plângeri din partea altor candidați cu privire la posibile încălcări. În cazul unui candidat, CEC a emis un avertisment.⁵³

Interdicția privind utilizarea simbolurilor de stat și străine și implicarea cetățenilor străini în campania electorală ar trebui să fie reexaminată, deoarece acestea constituie restricții disproporționate ale dreptului la libertatea de exprimare.

Au fost observate tactici negative de campanie, mai ales în cel de-al doilea tur de scrutin, inclusiv utilizarea limbajului sexist și a stereotipurilor de gen împotriva dnei Sandu, precum și cazuri de folosire a limbajului homofob. Acest lucru a fost reflectat în mass-media, precum și în numeroase pliante.⁵⁴ OSCE/BIDDO a remarcat că autoritățile nu au reacționat împotriva acestor practici, contrar angajamentelor OSCE.⁵⁵ Înalții reprezentanți ai Bisericii Ortodoxe din Moldova au exprimat susținere publică pentru dl Dodon și opunere față de dna Sandu. Câțiva interlocutori ai OSCE/BIDDO au exprimat îngrijorări în ceea ce privește caracterul adecvat al rolului activ al reprezentanților bisericii, în special în lumina separării între biserică și stat.

În urma unor consultări, autoritățile trebuie să ia în considerare introducerea unui mecanism eficient împotriva cazurilor de retorică intolerantă, cum ar fi limbajul sexist și homofob și stereotipurile de gen, inclusiv în perioada de campanie. Codul de Etică general și codurile interne ale radiodifuzorilor ar putea include dispoziții privind evitarea unui limbaj discriminatoriu, sexist și homofob.

Codul electoral prevede o interdicție generală asupra abuzului resurselor administrative în campaniile electorale fără detalii suplimentare.⁵⁶ Legea cu privire la funcția publică și statutul funcționarului public interzice funcționarilor să desfășoare agitația în timpul deținerii funcției oficiale.⁵⁷ MOA a OSCE/BIDDO a observat în mod direct cazuri de abuz a resurselor administrative, inclusiv presiunea exercitată asupra angajaților statului și a altor alegători, pe parcursul perioadei de colectare a semnăturilor și desfășurării campaniei electorale.⁵⁸ Mulți interlocutori ai MOA a OSCE/BIDDO,

⁵³ Fotografiile dl. Năstase cu fostul președinte polonez Lech Walensa și ale dnei Sandu împreună cu Angela Merkel, Donald Tusk și Jean-Claude Juncker, au fost publicate în mass-media sociale. Au fost depuse la CEC contestații de către PDM împotriva dlui Năstase și de PSRM și candidatul independent Maia Laguta împotriva dnei Sandu. CEC a emis un avertisment dnei Sandu.

⁵⁴ La conferința de presă din 8 noiembrie, câțiva reprezentanți ai societății civile au condamnat folosirea în campanie a mesajelor de ură.

⁵⁵ Alineatul 40 din Documentul OSCE de la Copenhaga din 1990 prevede că „statele participante condamnă în mod clar și fără echivoc totalitarismul, ura rasială și etnică, anti-semitismul, xenofobia și discriminarea împotriva oricărei persoane precum și persecutarea pe motive religioase și ideologice ... Acestea își declară intenția fermă de a intensifica eforturile de combatere a acestor fenomene în toate formele lor ...”. Decizia Consiliului Ministerial al OSCE 10/07 face apel la continuarea eforturilor de către reprezentanții politici, inclusiv parlamentari, să respingă și să condamne cu fermitate manifestările de rasism, xenofobie, antisemitism, discriminare și intoleranță.

⁵⁶ De exemplu, Legea nu prevede sancțiuni împotriva abuzurilor în timpul colectării semnăturilor.

⁵⁷ Interzicerea de a face agitație electorală se referă *inter alia* la miniștri. La data de 17 octombrie, postul de televiziune Publica TV a difuzat că Ministrul agriculturii Dl Grama, în timpul vizitei sale la Cahul, i-a îndemnat pe lucrătorii fabricii să voteze pentru dl Lupu.

⁵⁸ MOA OSCE/ BIDDO a observat, în localitățile din raionul Edineț, implicarea directă a primăriilor în distribuirea materialelor aferente campaniei electorale în susținerea dlui Lupu (în Bleșteni, Dondușeni, Terebna, Trinca), precum și activități de agitație electorală în favoarea dlui Lupu (în Zăbricani) și dlui Dodon (în Alexeevka), în timpul evenimentelor publice organizate de autoritățile locale. Nici unul dintre candidați nu au fost prezenți la aceste evenimente.

inclusiv candidații și societatea civilă, au raportat astfel de cazuri de abuz.⁵⁹ Acest lucru a estompat separarea dintre stat și partidele politice, fiind și în contradicție cu alineatul 5.4 din Documentul de la Copenhaga al OSCE din 1990, care prevede "o separare clară între Stat și partidele politice".

Abuzul de resurse administrativă a părut mai puțin răspândit în perioada premergătoare la al doilea tur. Cu toate acestea, MOA OSCE/BIDDO observat câteva cazuri când primarii au făcut campanie sau au exercitat presiuni pentru a sprijini un candidat sau altul.⁶⁰ Oficialitățile de nivel național și majoritatea oficialităților de nivel local, asociate cu principalul partid de guvernare, Partidul Democrat, au declarat public sprijinul lor pentru un 'candidat pro-european' (presupunându-se a fi dna Sandu). În practică, unii primari din acest partid au lucrat pentru a consolida suportul pentru dl Dodon.

Se poate examina introducerea unui mecanism eficient de aplicare a reglementărilor existente privind prevenirea utilizării abuzive a resurselor administrative pentru a promova condiții de concurență echitabile între concurenți și pentru a asigura separarea intereselor de stat și de partid.

IX. FINANȚAREA CAMPANIEI ELECTORALE

Finanțarea partidelor politice și campaniilor electorale sunt reglementate de Codul Electoral din 1997, Legea din 2007 privind partidele politice, Legea privind Curtea de Conturi din 1994, Codul contravențiilor administrative din 2008, și Codul penal din 2002. Acestea sunt completate de regulamentele și deciziile CEC. Modificările operate la Codul Electoral în 2016 au reglementat finanțarea activităților grupurilor de inițiativă în timpul colectării semnăturilor.⁶¹ În pofida modificărilor legislative substanțiale din 2015 care reglementează finanțarea partidelor politice și a campaniilor electorale și care se referă la unele recomandări anterioare ale OSCE/BIDDO, Comisiei de la Veneția și Grupului Statelor Consiliul Europei împotriva corupției (GRECO), cadrul juridic conține o serie de lacune, unele recomandări anterioare nefiind luate în considerare.⁶² Legislația nu prevede timp suficient pentru supravegherea eficientă a rapoartelor financiare, nu stabilește sancțiuni proporționale pentru încălcări privind finanțarea campaniei electorale în timpul colectării semnăturilor și a desfășurării campaniei, nu reglementează condițiile de finanțare și raportare în al doilea tur, și nu se referă la desfășurarea activităților de agitație electorală de către un terț.⁶³

Cadrul legal de finanțare a campaniilor ar putea fi îmbunătățit în continuare pentru a aborda lacunele identificate în reglementarea acestora și pentru a spori și mai mult transparența și

⁵⁹ MOA OSCE/BIDDO a primit rapoarte cu privire la mai multe cazuri, la Bălți și Glodeni, unde profesorii li s-a spus să participe la reuniuni pe aspecte legate de educație, care s-au dovedit a fi întâlniri pentru agitație în favoarea domnului Lupu. În alte cazuri, OSCE/BIDDO a primit rapoarte privind pretinsa presiune exercitată de către primarul local, asupra angajaților companiei Gagauz Gaz și a oficiului poștal din Comrat pentru a-i face să fie prezenți la adunările PDM. MOA OSCE/BIDDO a primit rapoarte cu privire la cazuri de utilizare a automobilelor și a altor resurse administrative în timpul colectării semnăturilor și a activităților de campanie electorală de către primarii afiliați PDM din satele din jurul orașului Bălți, Căușeni, Fălești, Glodeni, Rîșcani și Talmaza. În Căinari reprezentantul Partidului Popular European din Moldova (PPEM) a informat MOA OSCE/BIDDO că primarul local le-a ajutat să organizeze întâlnirea lor pentru campania electorală.

⁶⁰ Primarii localităților Corbu, Regina Maria și Bulboci au făcut campanie pentru dna Sandu și primarii localităților Abaclia, Sadaclia și Cimișlia au făcut o declarație, exprimând susținere pentru dna Sandu și opunându-se dlui Dodon. Un primar din raionul Dondușeni a instruit funcționarii publici să facă campanie pentru dl Dodon. Șefa Unității Teritoriale Autonome Găgăuzia a participat la o întrunire cu alegătorii pentru a-l susține pe dl Dodon.

⁶¹ Acestea au stabilit că aceleași reguli se aplică pentru finanțarea grupurilor de inițiativă și desfășurarea campaniei.

⁶² Aspectele abordate includ cerințe de raportare mai cuprinzătoare și criteriile care stipulează limitele de cheltuieli.

⁶³ Regulamentul CEC privind finanțarea campaniei electorale doar menționează că contul electoral va fi deblocat în cazul turului doi. Cu toate acestea, legea nu prevede vreun termen limită pentru închiderea acestor conturi. Conform CEC, conturile de campanie ale concurenților pentru turul doi nu au fost blocate în perioada dintre cele două tururi.

responsabilitatea. Ar putea fi examinată posibilitatea consolidării întregii legislații de finanțare a campaniilor într-o singură lege.

Partidele politice pot fi finanțate prin donații, cotizații de membru și subvenții de stat. Pentru prima dată, au fost alocate partidelor politice fonduri publice în valoare totală de 40 de milioane de lei, distribuite proporțional pe baza rezultatelor anterioare ale partidelor în alegerile parlamentare și locale. Totuși, aceste fonduri nu au putut fi transferate candidaților la președinție din cauza lipsei de reglementare în ceea ce privește utilizarea fondurilor publice pentru campaniile electorale.

Activitățile grupurilor de inițiativă și cele de agitație electorală sunt finanțate din fondurile proprii ale concurenților și din donații.⁶⁴ Nu există subvenții publice directe pentru campanii, însă concurenții pot beneficia de împrumuturi fără dobândă de la stat, care ulterior pot fi casate, în cazul în care un candidat acumulează un anumit număr de voturi.⁶⁵ CEC a stabilit suma maximă de 30,000 lei pentru împrumutul primit de către candidați. Ministerul Finanțelor nu a reușit să adopte regulamentele necesare privind primirea și rambursarea creditelor. Nici un candidat nu a solicitat astfel de credite.

În pofida recomandării anterioare a OSCE/BIDDO și a Comisiei de la Veneția, donațiile din sursele de venit din străinătate rămân interzise.⁶⁶ O persoană fizică poate dona până la 1,010,000 lei, iar persoana juridică poate dona 2,020,000 lei. La data de 13 septembrie, doar cu 17 zile înainte de începerea campaniei, CEC a stabilit limitele de cheltuieli pentru grupurile de inițiativă și candidați, acestea constituind respectiv 576,250 și 65,797,538 lei.⁶⁷

Toate cheltuielile în timpul colectării semnăturilor și a campaniei electorale trebuie să fie efectuate prin intermediul conturilor bancare, deschise în mod separat pentru grupurile de inițiativă și candidați. Nouă grupuri de inițiativă au declarat că nu au suportat nici un fel de cheltuieli, cauzând, astfel, îngrijorări cu privire la transparență financiară a activităților de colectare a semnăturilor. Totuși, legea nu prevede sancțiuni detaliate pentru încălcarea regulilor de finanțare de către grupurile de inițiativă.

CEC este responsabilă pentru supravegherea finanțării campaniei electorale. Ea primește de la concurenții electorali și publică, de două ori pe săptămână, rapoartele financiare prin intermediul paginii web, și este chemată să verifice corectitudinea și conformitatea acestora cu legea, și poate impune sancțiuni sau să solicite altor organisme competente să facă acest lucru. Resursele umane limitate au împiedicat capacitatea CEC de a monitoriza în mod eficient finanțarea campaniilor astfel, a efectuat verificări doar privind respectarea cerințelor formale de finanțare ale campaniei, și în general, a efectuat investigații ca răspuns la plângeri.

Legea solicită concurenților să prezinte rapoarte de la data deschiderii contului lor pentru campania electorală și nu mai târziu de 48 de ore înainte de ziua alegerilor, care sunt publicate de CEC pe site-ul

⁶⁴ Finanțarea din surse din afara țării, cele de stat, publice, din surse anonime, precum și cele oferite de la organizații non-profit și de caritate este interzisă.

⁶⁵ Creditele primite de la stat se sting completamente sau parțial de către stat, în funcție de numărul total de voturi, cu condiția că concurenții să obțină peste trei la sută din voturile exprimate.

⁶⁶ La 16 septembrie, candidatul Maia Sandu a contestat constituționalitatea acestei interdicții în Judecătoria sectorului Buiucani din Chișinău. Instanța a transmis cauza Curții Constituționale care, la 26 septembrie, a declarat reclamația inadmisibilă pe motive procedurale.

⁶⁷ CEC a informat MOA OSCE/BIDDO că, deși nu este reglementată în mod oficial, limita de cheltuieli de 65,800,000 lei s-a aplicat pentru ambele tururi cumulativ.

său în termen de 48 de ore de la primire.⁶⁸ Acestea au fost depuse la CEC de către toți concurenții în termene legale. Așa cum este prevăzut de lege, CEC a publicat informații privind veniturile și cheltuielile totale ale candidaților, oferind astfel accesul publicului la date despre finanțarea campaniei.⁶⁹ Cu toate acestea, programul calendaristic stabilit de lege nu se referă la activitățile desfășurate după prezentarea raportului și este insuficient pentru o supraveghere eficientă.

În timp ce evaluarea rapoartelor financiare prezentate înainte de primul tur de scrutin au fost publicate înainte de ziua alegerilor din turul întâi, al doilea raport de audit al CEC nu a fost publicat înainte de ziua alegerilor din turul doi. Aceasta a diminuat eficiența supravegherii finanțării campaniei, contrar obligațiilor și bunelor practici internaționale, și a afectat abilitatea alegătorilor de a face alegeri informate.⁷⁰

Pentru a spori și mai mult transparența și responsabilitatea, se recomandă ca organismul de supraveghere să fie obligat să publice rezultatele și concluziile auditului în timp util. Pot fi luați în considerare termeni de raportare mai succinți, pentru a permite un audit mai eficient.

CEC a emis o avertizare în adresa a doi candidați pentru prezentarea rapoartelor eronate. Acesta a solicitat clarificări cu privire la cheltuieli posibile neraportate de la un candidat și a solicitat Inspectoratului Fiscal de Stat pentru a verifica originea donațiilor care depășesc 75,000 lei. Unul dintre candidați a fost radiat pentru utilizarea fondurilor nedeclarate (A se vedea *Înregistrarea candidaților*). Nu s-au depistat nereguli în alte cazuri. În raportul său final, CEC a menționat probleme de transparență și posibile discrepanțe în rapoartele financiare ale unor candidați, indicate de o organizație a societății civile, dar nu a acționat, la fel ca în majoritatea cazurilor, CEC nu a abordat în mod proactiv încălcările privind finanțarea campaniei electorale și a efectuat anchete numai ca răspuns la reclamații. În general, sistemul de reglementare și punerea sa în aplicare continuă să fie insuficient pentru a asigura transparența, integritatea și responsabilitatea finanțării campaniilor, și nu se bucură de încrederea publicului.

Pentru a spori transparența și supravegherea finanțării campaniilor, trebuie abordate recomandările anterioare ale OSCE/BIDDO, Comisiei de la Veneția și GRECO. Un organism cu o capacitate adecvată, expertiză tehnică și independență în exercitarea în mod eficient a funcțiilor sale trebuie să fie împuternicit pentru o astfel de supraveghere. În cazul în care CEC rămâne organismul de supraveghere competent, acesta trebuie să aibă autoritate și resurse suficiente pentru a efectua o supraveghere eficientă a finanțării campaniei. Legea ar putea prevedea sancțiuni graduale și proporționale pentru încălcări privind finanțarea campaniei electorale.

X. MASS-MEDIA

A. MEDIUL MIJLOACELOR DE INFORMARE ÎN MASĂ

Peisajul mass-media este caracterizat printr-un număr mare de instituții mediatice, care operează pe piața limitată a publicității, în care majoritatea depind de subvențiile și veniturile provenite din

⁶⁸ Rapoartele financiare au fost depuse la CEC la 14 și 28 octombrie și 11 noiembrie. Rapoartele nu dezvăluie informații cu caracter personal ale donatorilor în conformitate cu Legea privind protecția datelor cu caracter personal, fapt care a fost menționat ca și îngrijorare de către unii jurnaliști ca fiind o derogare de la transparența supravegherii finanțării campaniei electorale. Rapoartele a cel puțin doi candidați menționează transferuri de la partide politice, ceea ce afectează transparența cu privire la sursa originală a fondurilor.

⁶⁹ O sumă totală de 59,4 mln lei a fost declarată de către toți concurenții. Conform rapoartelor, Igor Dodon a cheltuit suma de circa 8,4 mln lei și Maia Sandu circa 1,4 mln lei.

⁷⁰ A se vedea articolul 7.3 al [Convenției Națiunilor Unite împotriva corupției din 2004](#) și alineatul 194 din [Ghidul comun al OSCE/BIDDO și Comisiei de la Veneția privind Reglementarea partidelor politice din 2011](#).

publicitatea politică și cea din sectorul de afaceri. Principalele posturi de televiziune sunt deținute de grupuri politice și de afaceri și sunt puternic asociate cu partidele politice.

Concentrarea controlului diminuează și mai mult pluralismul politic în televiziune, care rămâne principala sursă de informare.⁷¹ Patru din cinci posturi de televiziune cu acoperire națională *Canal 2*, *Canal 3*, *Prime TV* și *Publika TV* sunt înregistrate cu denumirea General Media Group, deținută de Vladimir Plahotniuc care a fost prim-vicepreședintele PDM în timpul procesului electoral.⁷² Proprietarul *NTV Moldova*, Corneliu Furculiță, este un deputat PSRM, *Jurnal TV*, conform relatărilor este controlat de un fost politician care are legături cu liderul Platformei Demnitate și Adevăr, și *TV7* este deținut de deputatul PLDM Chiril Lucinschi.

Jurnaliștii sunt expuși presiunilor din partea proprietarilor de media. Reflectarea realizată de televiziunea comercială este părtinitoare din punct de vedere politic. Puținele instituții media, considerate a fi independente, se luptă pentru a supraviețui. Astfel jurnaliștii dispun de alternative limitate de practicare a unui jurnalism de investigație de calitate. Nu există nici o ingerință în libertatea Internetului, iar sursele de știri online contribuie în mod sporit la mai mult pluralism și jurnalism de investigație în sfera mediatică. Ziarele au o influență limitată și sunt părtinitoare politic.

B. CADRUL JURIDIC

Legislația privind mass-media asigură o bază solidă pentru activitatea jurnaliștilor, atâta timp cât este implementată cu bună-credință. Constituția garantează libertatea de exprimare. Legile cu privire la defăimare, accesul la informație și pluralismul posturilor TV și Radio, respectă, în mare măsură, standardele internaționale și cele mai bune practici. Defăimarea este dezincriminată și în ultimii ani canalele mediatice nu au acordat despăgubiri semnificative în cazurile de defăimare civilă. În timp ce jurnaliștii remarcat problema că uneori instituțiile sunt reticente în oferirea accesului la informații publice, reprezentanții mass-media au raportat că, în cazurile depuse în instanță pentru a primi informații publice, instanțele decid, în general, în favoarea jurnaliștilor.

C. REFLECTAREA CAMPANIEI

Codul audiovizualului obligând difuzorii TV și radio să asigure o acoperire corectă, echilibrată și imparțială, între și în timpul campaniilor electorale în scopul asigurării pluralismului politic. Organismul de reglementare a posturilor de televiziune și radio este Consiliul Coordonator al Audiovizualului (CCA) care activează în baza propriei sale monitorizări a mass-media și în baza reclamațiilor primite. Cu toate acestea, CCA efectuează monitorizarea cantitativă și calitativă a reflectării campaniei numai în cadrul buletinelor de știri din orele de maximă audiență și nu monitorizează în mod regulat reflectarea domeniului politic între campaniile electorale. CCA a informat MOA OSCE/BIDDO că lipsa de mijloace a fost motivul monitorizării limitate.

Pentru a promova pluralismul politic în mass-media audiovizuale, CCA ar putea lua în considerare supravegherea obligațiilor difuzorilor TV și radio de a oferi o reflectare echitabilă, imparțială și echilibrată în afara perioadei oficiale a campaniei.

La 6 septembrie, CEC, în consultare cu CCA, a aprobat "Regulamentul privind aplicarea în practică a unei reflectări echitabile, echilibrate și imparțiale" pentru difuzare. Regulamentul dat a obligat

⁷¹ O modificare a Codului Audiovizualului din 2015 obligă radiodifuzorii să dezvăluie proprietarii lor. Totuși, această obligație nu se aplică în cazul companiilor offshore sau agenților de publicitate.

⁷² Conform mai multor ONG-uri de media, dl Plahotniuc controlează, de asemenea, mai mult de 50 la sută din piața de publicitate TV.

radiodifuzorii publici și comerciali cu acoperire națională să organizeze dezbateri cu candidații electorali sau reprezentanții acestora, la discreția lor editorială. În conformitate cu regulile stipulate, fiecare concurent a beneficiat în total de cinci minute, timp de emisie gratuit la posturile TV comerciale și zece minute - la posturile radio comerciale cu acoperire națională. Radiodifuzorul public Teleradio Moldova trebuia să acorde zilnic un minut de antenă gratuit pentru fiecare concurent.

CCA este mandatat să impună sancțiuni asupra încălcării prevederilor legale, inclusiv cu privire la imparțialitate. Totuși, regulamentul nu definește ce reprezintă o acoperire echitabilă, echilibrată și imparțială, lăsând aceasta la discreția CCA. Standardele internaționale, cu toate acestea, impun ca o normă pentru a fi recunoscută ca lege și ca o restricție legitimă privind libertatea de exprimare, trebuie să fie formulată suficient de precis pentru a permite unui individ să reglementeze comportamentul său în consecință.⁷³

Cerința de imparțialitate trebuie să fie formulată în conformitate cu standardele internaționale, inclusiv privind dreptul la libertatea de exprimare, precum și necesitatea clarității/preciziei suficiente pentru a permite unei persoane să reglementeze comportamentul său în consecință. Legea trebuie să definească cu exactitate ce constituie o reflectare echitabilă, echilibrată și imparțială și ceea ce constituie o încălcare a cerinței.

La 17 octombrie, CCA a publicat primul său raport de monitorizare și a emis avertizări publice în adresa a șase posturi de televiziune pentru încălcarea cerințelor de imparțialitate. La 28 octombrie, în ultima zi a campaniei electorale, CCA a aplicat amenzi pentru 7 posturi TV în suma maxim posibilă de 5 400 MDL, pentru încălcări repetate ale cerințelor de imparțialitate. La 11 noiembrie, ultima zi a campaniei electorale din al doilea tur de scrutin, aceleași șapte posturi de televiziune au fost amendate din nou în aceeași sumă pentru încălcări repetate ale cerinței de imparțialitate.⁷⁴ Codul Audiovizualului obligă CCA să avertizeze posturile de TV și radio, acordându-le astfel o "perioadă pentru reabilitare", înainte ca să poată fi impuse sancțiuni suplimentare. Cu toate acestea, legea nu stabilește un termen limită între avertizare și aplicarea sancțiunilor. Un avertisment intră în vigoare numai după ce radiodifuzorul a fost informat în mod oficial.

Pentru a pune în aplicare dispozițiile existente privind reflectarea imparțială în timpul campaniei și pentru a oferi condiții echitabile tuturor candidaților, rapoartele CCA trebuie să fie emise în timp util, sancțiuni eficiente în urma încălcării cerinței de imparțialitate trebuie să fie aplicate imediat. Valoarea amenzilor ar putea fi majorată pentru a îndeplini rolul de sancționare.

Radiodifuzorilor li se oferă posibilitatea de a-și exprima punctul de vedere, de a contesta și solicita suspendarea deciziei CCA în instanța de judecată. Codul Electoral nu stipulează în mod explicit termenii prescurtați pentru adjudecarea cazurilor, lăsând 30 de zile pentru examinarea recursului.⁷⁵ CCA a informat OSCE/BIDDO că Jurnal TV a contestat amenda la Curtea de Apel Chișinău, decizia nefiind adoptată la data de 17 decembrie 2016. Cererea postului TV de a suspenda amenda nu a fost susținută de către Curtea de Apel.⁷⁶ În timp ce CCA a dezvoltat reflectarea părtinitoare a concurenților de mai mulți radiodifuzori comerciali monitorizați, amenziile au fost aplicate după sfârșitul celui de-al

⁷³ A se vedea punctul 25 din [Comentariul General Nr. 34 privind articolul 19 din Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice \(PIDCP\)](#).

⁷⁴ CCA amendat *Prime, Publika TV, Canal 2, Canal 3, Jurnal TV, Accent TV și NTV Moldova*.

⁷⁵ Chiar dacă Curtea Supremă de Justiție a stabilit la 26 septembrie un termen de cinci zile pentru contestarea deciziilor CCA, CCA și unii interlocutori nu cunoșteau despre această prevedere.

⁷⁶ În plus față de recursul la decizia CEC, reclamantul poate cere o suspendare a amenzii până la decizia instanței. În acest caz, o suspendare a amenzii nu a fost acordată de către instanța de judecată.

doilea tur.⁷⁷ CCA nu a reușit să pună în aplicare obligația de a asigura o reflectare corectă, echilibrată și imparțială a campaniei electorale, care a compromis condiții de concurență echitabile pentru candidați.

Ar putea fi revizuite termenele limită pentru pronunțarea asupra reclamațiilor legate de alegeri de către CCA pentru a asigura că încălcările comise de mass-media sunt abordate în mod eficient și în timp util.

Campania în mass-media a fost cheie pentru candidați și a luat avânt odată cu apropierea de ziua alegerilor. Posturile TV asociate cu diferite forțe politice au reflectat cursa într-o tonalitate din ce în ce mai negativă, ceea ce a polarizat campania și mai mult. Unii difuzori afiliați politic au pus accent pe subiecte dezbinătoare, deseori cu informații aparent nedemonstrate. Au fost difuzate cinci dezbateri TV între cei doi candidați, ceea ce a contribuit pozitiv la informarea alegătorilor. Cu toate acestea, candidații frecvent schimb reciproc și, uneori, acuzații dure, mai degrabă decât angajarea în dezbateri de fond.

D. CONSTATĂRILE MOA OSCE/BIDDO PRIVIND MONITORIZAREA MEDIA

Rezultatele monitorizării au scos în evidență că, în timpul primului tur, serviciul public de radiodifuziune și televiziune *Moldova 1* a asigurat o reflectare în mare parte echilibrată lui Igor Dodon – 22% în cadrul buletinelor de știri, Marian Lupu – 15%, Maia Sandu – 32%. Fiecare dintre ceilalți candidați a primit mai puțin timp de 8% din timpul acordat știrilor.⁷⁸

Totuși, patru dintre cele șase posturi TV comerciale monitorizate au mediatizat în mod evident părțitor concurenții. *Prime* și *Publika TV* l-au favorizat pe Marian Lupu, oferindu-i 49% și respectiv 53% din timpul buletinelor de știri, iar Igor Dodon a beneficiat de 19% și respectiv 14%. Din spațiul știrilor, Maiei Sandu i-au fost acordate 20% la *Prime* și 21% la *Publika TV*, informația difuzată având o tonalitate, în mare parte, negativă. *Jurnal TV* a oferit Maiei Sandu 58% din timpul acordat știrilor, în timp ce Igor Dodon și Marian Lupu au primit doar 12% și respectiv 15%. La *NTV Moldova* Igor Dodon a beneficiat de 48% din spațiul alocat știrilor, iar Marian Lupu de 8%; Maia Sandu a primit 35%, dintre care 76% au avut o tonalitate negativă. *Pro TV* și *TV7* au oferit 37% și 41% pentru Maia Sandu și 20% și respectiv 7% pentru Igor Dodon; 11% și 14% pentru Marian Lupu.

În timpul celui de-al doilea tur de scrutin posturile de televiziune comerciale au devenit mai evident părțitoare. *Jurnal TV* a alocat 63 % din timpul buletinelor sale de știri dnei Sandu, și doar 37 % dlui Dodon. 82 % din buletinele de știri cu dl Dodon au avut conotație negativă. *NTV Moldova*, *Prime* și *Publika TV* l-au favorizat pe dl Dodon. Aceste posturi TV au alocat 70, 61 și 64 % din timpul buletinelor de știri dnei Sandu, și 30, 39 și 36 % respectiv dlui Dodon. Cu toate acestea, 72 % din buletinele de știri cu dna Sandu la *Prime* și 89 % la *Publika TV* erau cu conotație negativă, în timp ce 96 % din buletinele de știri cu dna Sandu la *NTV Moldova* erau cu conotație foarte negativă.

⁷⁷ Conform Codului de procedură administrativă, posturilor de televiziune li se acordă 30 de zile pentru a plăti amenda. CCA a informat MOA OSCE/BIDDO că nu deținea informații dacă vre-un post de televiziune ar fi plătit amenda până la 22 noiembrie.

⁷⁸ OSCE/BIDDO a efectuat o monitorizare cantitativă și calitativă a timpului maxim de audiență între 8 octombrie și 11 noiembrie a șapte posturi de televiziune (trei cu acoperire națională, postul public *Moldova 1*, *Prime* și *Publika TV* și patru cu acoperire regională: *Jurnal TV*, *Pro TV*, *NTV Moldova*), trei mass-media pe Internet ([/point.md](http://point.md), www.unimedia.info și www.zdg.md), și două ziare (*Komsomolskaya Pravda* și *Timpul*).

În timpul ambelor tururi, numai radiodifuzorul public a îndeplinit obligația de a organiza dezbateri și de a oferi timp de antenă gratuit.⁷⁹ Cu toate acestea, trei dintre posturile cu acoperire limitată monitorizate *Jurnal TV*, *Pro TV* și *TV7* au organizat dezbateri, în timp ce posturile cu acoperire națională monitorizate *Prime* și *Publika TV* nu au reușit să facă acest lucru. Monitorizarea surselor și ziarelor online a dezvăluit faptul că ziarele erau partinitoare politic în timp ce două dintre platformele de știri on-line *POINT* și *UNIMEDIA* au promovat o reflectare destul de echilibrată.

XI. OBSERVATORII NAȚIONALI ȘI INTERNAȚIONALI

Codul electoral prevede observarea alegerilor de către cetățeni și organizații internaționale, precum și de către reprezentanții candidaților. Observatorii acreditați au dreptul să facă observări cu referire la toate etapele alegerilor și nu au fost exprimate îngrijorări cu privire la capacitatea lor de a funcționa în mod liber. CEC a acreditat 3,285 de observatori naționali din 20 de organizații și instituții ale societății civile inclusiv 114 de observatori pentru secțiile de votare în afara țării. CEC a acreditat 636 de observatori internaționali din 52 de entități. Una dintre cele mai active organizații ale societății civile, *Promo-LEX*, a desfășurat observări pe termen scurt și termen lung, numărarea în paralel a voturilor și observarea alegerilor desfășurate peste hotare și a publicat în mod regulat rapoarte preliminare care acoperă cele mai multe aspecte ale procesului electoral.

XII. RECLAMAȚII ȘI CONTESTAȚII

Procesul de depunere a reclamațiilor și contestațiilor este reglementat de Codul electoral și hotărârile CEC, precum și de Codul de procedură civilă și Legea contenciosului administrativ. Alegătorii și concurenții pot depune plângeri cu privire la anumite acțiuni, inacțiuni și decizii ale autorităților de administrare a alegerilor, altor concurenți și mass-media.⁸⁰ Potrivit CEC, concurenții nu sunt eligibili pentru a depune plângeri oficiale până la înregistrarea acestora.⁸¹ O plângere trebuie să fie mai întâi examinată de către un organism electoral mai superior, înainte de a fi depus în instanța de judecată, cu excepția plângerilor referitoare la exercitarea dreptului de vot sau a celor depuse la BESV în ziua alegerilor.⁸² Toate reclamațiile trebuie să fie examinate înainte de ziua alegerilor. Hotărârile CEC pot fi atacate în Curtea de Apel Chișinău, ale cărei decizii sunt contestate în ultimă instanță în Curtea Supremă.

Legea conține neclarități privind contestarea rezultatelor alegerilor și nu prevede termene suficient de restrânse pentru soluționarea posibilelor dispute privind rezultatele alegerilor înainte de desfășurarea turului doi. Curtea Constituțională este investită cu autoritatea de a valida rezultatele alegerilor, dar nu înainte ca instanțele să emită hotărâri definitive cu privire la reclamații în conformitate cu procedurile

⁷⁹ Cu toate acestea, în al doilea tur, *Moldova 1* a difuzat un minut de timp de antenă gratuit, dar nu în timpul de maximă audiență.

⁸⁰ Plângerile nu pot fi depuse de către organizațiile societății civile. Totuși, acestea nu au contestat lipsa acestui drept, pentru a fi percepute ca fiind imparțiale.

⁸¹ CEC a respins plângerea depusă de către dl Voronin și a declarat că în conformitate cu legislația, deputații nu au dreptul de a depune plângeri legate de alegeri. Într-un alt caz, la data de 24 noiembrie, Curtea de Apel Chișinău a decis că reprezentanții concurenților nu pot depune contestații postelectorale deoarece mandatul lor expiră după ziua alegerilor, conform Codului Electoral. Cu toate acestea, la 2 decembrie, Curtea Supremă a anulat această decizie, confirmând că mandatul reprezentantului candidatului este valabil până la validarea finală a rezultatelor, și, prin urmare, aceștia sunt în drept să depună contestații postelectorale.

⁸² Toate reclamațiile trebuie să fie depuse în termen de trei zile de la data acțiunii, inacțiunii sau deciziei. O plângere împotriva unui BESV/CEdC trebuie examinată de către un organism electoral mai superior în termen de trei zile. Reclamațiile împotriva concurenților electorali trebuie să fie examinate în termen de cinci zile. Contestațiile împotriva deciziilor CEC trebuie să fie soluționate în termen de cinci zile.

legale.⁸³ Codul Electoral nu prevede modalități clare de depunere a reclamațiilor postelectorale și termene limită.⁸⁴

Sistemul de soluționare a disputelor privind rezultatele alegerilor ar beneficia de o reexaminare generală pentru a elimina lacunele și neconcordanțele, în scopul de a asigura un recurs eficient. În special, legea trebuie să acorde fiecărui alegător dreptul de a depune reclamații la fiecare etapă a procesului electoral, să stabilească competențe și proceduri detaliate pentru diferite tipuri de reclamații, să prevadă termenele pentru deciziile privind reclamațiile postelectorale, inclusiv în- între două tururi de scrutin, dacă este necesar.

Din totalul de 43 reclamații recepționate de CEC în cadrul ambelor tururi, 18 au fost considerate ca fiind în afara competenței sale, iar aceasta a stârnit îngrijorări privind înțelegerea de către actorii interesați a procesului de soluționare a litigiilor electorale.⁸⁵ Reclamațiile au fost în mare parte legate de presupusele nereguli privind finanțarea campaniei electorale. Patru cazuri se refereau la presupusele cheltuieli de fonduri nedeclarate, două vizau răspândirea de informații false, și unul privind obstrucționarea drepturilor de vot.⁸⁶ CEC a respins majoritatea plângerilor, considerându-le nefondate, sau le-a transmis poliției sau instanțelor de judecată.⁸⁷ CEC a amânat examinarea câtorva reclamații până după ziua alegerilor, ceea ce este contrar obligației prevăzute în Codul Electoral de a soluționa reclamațiile înainte de scrutin.⁸⁸

Diferiți interlocutori ai MOA OSCE/BIDDO și-au exprimat lipsa de încredere în administrația electorală, precum și în sistemul judiciar, responsabil de examinarea imparțială a plângerilor. Dacă reclamațiile și contestațiile au fost, generalmente, gestionate de către CEC și instanțele de judecată în mod deschis și transparent, cadrul juridic neclar și interpretarea inconsecventă a legislației uneori de către CEC a privat părțile interesate de un recurs eficient, contrar aliniatului 5.10 al Documentului OSCE de la Copenhaga din 1990 și standardele internaționale.⁸⁹

CEC și instanțele trebuie să acorde o atenție deplină și imparțială fondului reclamațiilor, cu respectarea dreptului la un recurs eficient și să adopte hotărâri consecvente. Toate reclamațiile trebuie să fie analizate în timp util cu decizii motivate în scris și publicate.

⁸³ În timp ce unii actori interesați au declarat că rezultatele primului tur ar putea fi contestate prin procedura obișnuită de apel pentru care Curtea Supremă de Justiție ar fi instanța finală, alții au declarat că Curtea Constituțională trebuie să soluționeze toate contestațiile care țin de rezultatele alegerilor. Curtea Constituțională a emis un comunicat de presă declarând că verifică doar validitatea alegerilor, dar nu are autoritatea de a examina reclamațiile legate de alegeri.

⁸⁴ Legea este neclară privind modul în care se calculează termenul de 10 zile pentru validarea rezultatelor alegerilor de către Curtea Constituțională.

⁸⁵ Secțiunea II.3.3.c a Codului Bunelor Practici recomandă ca procedura de apel și, în special împuternicirile și responsabilitățile diferitor organe să fie clar reglementate de legislație.

⁸⁶ Reclamația privind răspândirea informațiilor false într-un ziar despre unul dintre candidați a fost restituită reclamantului, deoarece prima instanță este organul competent să examineze reclamațiile cu referire la mass-media tipărite, unele reclamații au fost direcționate la Poliție pentru continuarea investigației, însă nu au fost soluționate înainte de ziua alegerilor.

⁸⁷ În conformitate cu prevederile Codului electoral, o plângere trebuie să fie transmisă autorității competente în cazul în care organul electoral determină o lipsă de competență pentru examinarea acesteia. În cinci cazuri, preponderent legate de încălcările aferente campaniei electorale, CEC a transmis plângerile la poliție, fără să ia vre-o decizie pe fondul lor.

⁸⁸ Aceste plângeri au fost retrase ulterior de reclamant.

⁸⁹ Alineatul 5.10 al Documentului OSCE de la Copenhaga din 1990 prevede că „fiecare va dispune de mijloace eficiente de recurs în raport cu hotărârile administrative, astfel încât să fie garantată respectarea drepturilor umane fundamentale și asigurarea integrității juridice”. De asemenea, a se vedea secțiunea II.3.3b din Codul Bunelor Practici, care recomandă ca „procedura trebuie să fie simplă și lipsită de formalism, în special în ceea ce privește admisibilitatea recursurilor”. A se vedea, de asemenea, articolul 2 din PIDCP și articolul 13 din Convenția europeană a drepturilor omului.

În perioada alegerilor, Curtea de Apel Chișinău a primit în jur de 30 recursuri împotriva deciziilor CEC, inclusiv cu privire la două refuzuri de a înregistra candidații, lipsa de transparență în procesul de înregistrare a candidaților și eșecul de a furniza informații publice. Majoritatea plângerilor au fost respinse pe motiv că erau nefondate.⁹⁰ Curtea Supremă este ultima instanță de recurs, dar nu examinează faptele cazurilor ci doar temeiul juridic al acestora. Sesiunile Curții nu sunt publice și nici unul din cazurile examinate nu s-a desfășurat în ședințe publice, ceea ce nu contribuie la încrederea generală și încrederea publică într-un proces electoral. Majoritatea deciziilor instanței au fost confirmate de Curtea Supremă în cadrul recursului.

Potrivit informației primite de Inspectoratul General al Poliției, conform situației la 22 noiembrie, organele de drept au recepționat 167 cazuri de pretinse încălcări în legătură cu alegerile și au deschis 52 dosare, în principal referindu-se la împiedicarea activității administrației electorale, încălcarea perioadei de tăcere electorală și distrugerea materialelor de campanie. Legea nu prevede termene urgente de investigare și rezolvare a încălcărilor în timpul perioadei electorale, ceea ce a subminat dreptul la un remediu eficient, în contradicție cu punctul 5.10 al Documentului OSCE din 1990 de la Copenhaga.

Pentru a asigura un proces echitabil și pentru a spori încrederea în sistemul de reclamații și contestații, poliția și procurorii trebuie să efectueze investigarea infracțiunilor electorale în timp util.

XIII. ZIUA ALEGERILOR

A. PRIMUL TUR

Procedurile din ziua alegerilor au fost desfășurate, în mare măsură, de o manieră bine organizată și calmă. În aproape majoritatea secțiilor de votare și CedC observate, observatorii candidaților, precum și cei ai cetățenilor au fost prezenți și capabili de a face observări fără restricții pe parcursul tuturor etapelor de votare, calculare și totalizare.

Deschiderea secțiilor de votare a fost evaluată pozitiv în 95 procente din observări, procedurile de bază fiind respectate. Observatorii internaționali au raportat unele cazuri de iregularități procedurale minore, cum ar fi neinclusiunea numărului sigiliului de pe urna de vot și absența tuturor semnăturilor membrilor BESV pe formularul de control la deschiderea secției de votare. Votarea a fost evaluată pozitiv de către 99 la sută din observatori, personalul în cadrul secțiilor de votare demonstrând o bună cunoaștere a procedurilor. SIASA a funcționat efectiv în aproape toate secțiile de votare observate, cu toate că au fost înregistrate 12 cazuri cu probleme de conectare la internet sau funcționare a softwarelui. Nu a fost asigurat un acces independent pentru persoanele cu dizabilități în 65 procente din secțiile observate, în timp ce în 27 procente din secțiile de votare observate, amenajarea nu era adecvată pentru astfel de alegători.

Autoritățile trebuie să ia în considerare măsuri suplimentare pentru a face toate secțiile de votare complet accesibile alegătorilor cu dizabilități prin asigurarea unui acces independent, precum și a lupelor și buletinelor de vot tactile.

În 4 la sută din secțiile de votare observate, urnele de vot nu erau sigilate în mod corespunzător. Membrii BESV au explicat observatorilor MIOA că sigiliile erau ușor casabile și limitate în număr. Prin urmare, membrii BESV au decis să sigileze slab urnele de vot, în scopul de a nu epuiza sigiliile.

---

⁹⁰ Într-un caz, Curtea a decis în favoarea unui alegător care a declarat că CEC nu a furnizat informații publice.

Autoritățile trebuie să ia în considerare îmbunătățirea calității materialelor electorale pentru a garanta transparența și integritatea procedurilor din ziua alegerilor.

În unele secții de votare ordinare desemnate pentru a include alegătorii din Transnistria, observatorii MIOA au remarcat faptul că au existat două urne de vot, una pentru alegătorii din Transnistria și una pentru ceilalți alegători. Acest lucru era contrar instrucțiunilor CEC și instruirii, care prevedea că ar trebui să existe doar o singură urnă, oferind astfel condiții egale pentru și nici o diferențiere în rândul alegătorilor.

Observatorii MIOA au remarcat faptul că procedurile pentru asigurarea faptului că toți alegătorii erau verificați în sistemul SIASA înainte de a semna lista alegătorilor și de a primi un buletin de vot varia. Unele BESV au aplicat un sistem prin care fiecare alegător primea o hârtie ștampilată și semnată de la operatorul SIASA care indica faptul că numele său a fost verificat în sistem și apoi prezenta această hârtie membrului BESV înainte de a primi buletinul de vot. În alte secții de votare, alegătorii erau direcționați către operatorul SIASA înainte de a semna lista alegătorilor și de a primi buletinul de vot, dar nu aveau nevoie de această dovadă. În timp ce aceste BESV, în general, supravegheau meticulos ca alegătorii să fie verificați prin intermediul SIASA, în unele cazuri, lipsa unor mecanisme de control formale ar putea crea o oportunitate reală sau percepută pentru alegători de a evita sistemul SIASA.

CEC ar putea lua în considerare modalități de a standardiza în continuare procedurile din ziua alegerilor, inclusiv legate de utilizarea sistemului SIASA, și pentru a îmbunătăți instruirea relevantă a personalului biroului electoral.

La 8 procente din secțiile de votare observate, unor alegători li-a fost refuzat dreptul de a vota din motiv că ei nu au fost incluși în listele alegătorilor și în cazul a 10 procente, alegătorilor nu li s-a permis să voteze din motivul lipsei buletinului de identitate valabil. Acest fapt indică necesitatea de a perfecționa în continuare procedurile de înregistrare a alegătorilor. În 4 procente din secțiile de votare observate au fost raportate cazuri de aglomerație și în cazul a 2 procente din secțiile de votare, amenajarea acestora nu garanta votul secret.

Evaluarea procesului de numărare a voturilor a fost mai puțin pozitivă dat fiind faptul că 8 procente din calculele observate au fost evaluate negativ, preponderent datorită neregularităților procedurale. Acestea au inclus situația că membrii BESV nu au calculat buletinele de vot neutilizate și semnăturile din listele alegătorilor în 7 procente din cazurile observate. BESV s-au confruntat cu dificultăți în confruntarea rezultatelor votării în 21 procente din cazurile observate, și au fost înregistrate cazuri de modificări în datele introduse în listele de votare și rezultatul proceselor verbale în 6 procente din calculările observate. Rezultatele proceselor verbale au fost semnate din timp de către membrii BESV în 22 procente din cazurile observate. În 3 procente din secțiile de votare observate, persoane neautorizate au participat la calcularea voturilor. A fost pozitiv faptul că reprezentanții candidaților și observatorii au primit o copie a proceselor verbale cu rezultatele, totuși aceste procese verbale au fost afișate pentru controlul publicului doar în mai mult de jumătate din calculările observate. Adicional, BESV au raportat direct rezultatele preliminare la CEC în mod electronic, ceea ce a asigurat un nivel important de transparență.

Procesul de totalizare a fost unul prompt și transparent. Totuși, acesta a fost evaluat negativ în 6 din 35 CEdC observate, în mare măsură datorită spațiilor neadecvate pentru primirea materialelor electorale și totalizarea rezultatelor. În unul din patru CEdC observate, procedurile nu au fost bine organizate. În rezultat au fost observate și raportate tensiuni și agitație în 7 cazuri care, în anumite momente, au avut impact asupra transparenței generale a procesului.

La 2 noiembrie, CEC a aprobat procesul verbal privind rezultatele alegerilor. Niciunul dintre cei nouă candidați nu a obținut suficiente voturi pentru a fi ales în primul tur de scrutin. Astfel, un al doilea tur de scrutin a fost stabilit pentru 13 noiembrie între cei doi candidați care au obținut cele mai multe voturi, dl Dodon și dna Sandu.

B. TURUL DOI

Ziua alegerilor a fost calmă și bine administrată pe tot teritoriul țării. Membrii CEEdC și BESV au fost deschiși și primitori față de observatorii internaționali. Observatorii din partea candidaților și observatorii naționali au fost prezenți practic în toate secțiile de votare și CEEdC supuse observării și au putut să urmărească toate etapele procesului. Cu doar câteva excepții, Sistemul Informațional Automatizat de Stat „Alegeri” (SIASA), a funcționat eficient.

Deschiderea secțiilor de votare a fost evaluată pozitiv în toate secțiile observate. Majoritatea secțiilor de votare s-au deschis la timp, iar procedurile cheie au fost respectate. Cu toate acestea, în câteva cazuri unele proceduri nu au fost respectate, inclusiv urnele de vot nu au fost sigilate în modul corespunzător, sigiliile urnelor de vot nu au fost înregistrate în procesul verbal privind deschiderea și procesul verbal privind deschiderea secției de votare nu a fost introdus în urnă înainte de votare.

Evaluarea generală a scrutinului a fost pozitivă în 99 procente de secții de votare observate, membrii BESV demonstrând o înțelegere solidă a procedurilor. Repetând situația din turul întâi, accesul independent pentru persoanele cu dizabilități nu a fost asigurat în 69 procente de cazuri observate, în timp ce în 23 procente de secții de votare observate amplasarea nu era potrivită pentru astfel de alegători. Urnele de vot nu erau sigilate în mod corespunzător în 3 procente din cazurile observate, fapt constatat și în primul tur, ceea ce ridică întrebări privind calitatea sigilării și instrucțiunile date membrilor BESV. În cazul a 5 procente din secțiile de votare observate unii alegători nu au putut să voteze deoarece nu erau pe listele electorale, iar în 5 procente din cazurile observate – din cauză că nu aveau buletine de identitate valabile. În cele mai multe cazuri acești alegători au fost redirecționați către secția de votare corespunzătoare sau li s-a solicitat să revină cu actele necesare.

În 3 procente din cazurile observate, s-au constatat aglomerări, în special în secțiile de votare care au deservit alegătorii din Transnistria. S-a menționat că acest fapt s-a datorat lipsei de ordine în formarea cozilor și planimetriei nepotrivite a secției de votare. În acele secții de votare s-au înregistrat cazuri izolate de tensiuni și neliniște. La câteva secții de votare dedicate alegătorilor din Transnistria s-au terminat buletinele de vot și alegătorii au fost redirecționați către secțiile de votare din apropiere.

Observatorii MIOA și mai mulți interlocutorii OSCE/BIDDO au remarcat faptul că unii alegători din Transnistria au sosit la secțiile de votare desemnate în autobuze. Unii interlocutori au susținut că transportul a fost organizat de către PSRM sau alți susținători ai dlui Dodon și au declarat că alegătorii din Transnistria ar fi fost plătiți să voteze sau au fost amenințați cu consecințe, cum ar fi pierderea locurilor de muncă. Observatorii MIOA cunoșteau de astfel de acuzații în ziua alegerilor, dar acestea nu au putut fi dovedite. CEC a emis un comunicat de presă menționând că transportul organizat pentru a facilita participarea la alegeri nu constituie o încălcare a legii.

Numărarea a fost eficientă și transparentă, și a fost evaluată drept pozitivă de observatorii MIOA. Cu toate acestea, au fost observate unele nereguli de procedură, inclusiv membrii BESV nu au votat cu privire la validitatea buletinelor de vot contestate în 27 la sută din observații și au fost semnate în prealabil 24 la sută din procesele verbale. Procedurile de verificare nu au fost de fiecare dată respectate, ceea ce a dus la dificultăți în finalizarea procesului verbal privind rezultatele în 11 procente din cazurile observate. Aceste omiteri procedurale au fost evaluate, în mare parte, drept încercări de a grăbi procesul și nu au avut impact major asupra numărării. La jumătate din secțiile de votare

observate, procesele verbale privind rezultatele nu au fost afișate pentru examinare publică, contrar prevederilor Codului Electoral. La fel ca și în turul întâi, procesele verbale ale BESV au fost prezentate direct la CEC, prin intermediul SIASA.⁹¹

Procesul de totalizare a fost rapid, transparent și bine organizat. Acesta a fost evaluat drept negativ doar în unul din CedC observate. În 8 cazuri condițiile nu erau potrivite pentru primirea materialelor electorale, ceea ce a afectat transparența procesului. În timp ce observatorii naționali erau prezenți în majoritatea CEDC, reprezentanții candidaților erau prezenți doar în șapte CedC.

XIV. EVOLUȚII POSTELECTORALE

În ambele tururi de scrutin, CEC emitea în mod regulat informații cu privire la prezența la vot, dezagregate în funcție de vârstă și sex, precum și cu privire la participarea la vot în afara țării. Preliminar, s-a raportat prezența la vot a 49 procente de alegători în primul tur și a 52,48 procente în cel de-al doilea tur. În ambele tururi, CEC a început să afișeze pe pagina sa electronică rezultatele preliminare pentru fiecare secție de votare aproximativ la miezul nopții.

CEC a calculat rezultatele pe baza numărului total de voturi valabil exprimate în timp ce atât Constituția cât și Codul Electoral stipulează că, calculul trebuie să se bazeze pe numărul total al voturilor exprimate. Având în vedere numărul de voturi primite de candidatul cu cele mai mari șanse, această practică nu a avut impact asupra deciziei de a organiza un al doilea tur. Legea nu precizează dacă toate voturile sau voturile valabil exprimate servesc ca bază pentru calcularea rezultatelor în turul doi.⁹² Cu toate acestea, rezultatele celui de-al doilea tur de scrutin au fost, de asemenea, calculate pe baza numărului total de voturi valabil exprimate.

CEC trebuie să reconsidere modul în care rezultatele alegerilor sunt determinate a fi în conformitate cu cerințele legale.

La scurt timp după zi alegerilor din al doilea tur, dna Sandu a declarat că mii de alegători din străinătate au fost privați de dreptul de vot și că alegerile au fost fraudate, încurajând susținătorii ei să furnizeze dovezi de încălcări. În zilele de după turul doi, OSCE/BIDDO a remarcat faptul că au fost organizate mai multe proteste la scară mică împotriva rezultatelor la Chișinău, fără piedici din partea autorităților.

În deciziile sale din 16 și 17 noiembrie, Consiliul Electoral de Circumscripție Chișinău a considerat că nu ține de competența sa și a decis să transmită Curții Constituționale cele 4,031 contestații privind încălcări ale dreptului la vot primite de BESV de peste hotare.⁹³ Aceste decizii au fost contestate de avocații care reprezintă 133 de cetățeni care locuiesc în străinătate, în prima instanță din Chișinău la 21 noiembrie, care au cerut, de asemenea, recunoașterea încălcării dreptului la vot de către CEC, MAEIE și Guvern, și recunoașterea discriminării bazate pe reședință.⁹⁴ Judecătoria sectorului Centru,

⁹¹ În cel puțin două cazuri, în cel de-al doilea tur de scrutin, rezultatele preliminare pentru cei doi candidați au fost transpuse în raportul inițial SIASA; candidatul și observatorii societății civile au atras atenția opiniei publice asupra discrepanțelor. După cum a menționat CEC într-un comunicat de presă pe această temă, regretabil dar aceste cazuri izolate nu au avut nici un impact asupra totalizării oficiale a rezultatelor, care s-a bazat pe analiza proceselor verbale pe hârtie.

⁹² Articolul 109.5 din Codul Electoral prevede că este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi în al doilea tur de scrutin.

⁹³ Regulamentul CEC cu privire la reclamații mandatează CEC Chișinău să examineze reclamațiile împotriva deciziilor BESV stabilite în străinătate.

⁹⁴ În cursul ședinței, Curtea a respins cererea avocaților de a deferi cazul Curții Constituționale să verifice constituționalitatea articolului 49.3 din Codul Electoral, care stabilește limita de 3.000 de buletine de vot pentru fiecare secție de votare ca nefondată.

Chișinău a respins plângerea ca nefondată după șase zile de audieri. Decizia a fost la dispoziția părților, dar nu a fost publicată pe site-ul instanței, limitând transparența procesului.⁹⁵ Curtea de Apel Chișinău și Curtea Supremă au confirmat această decizie cu privire la recurs.

Maia Sandu și reprezentantul ei oficial au depus două reclamații la Curtea de Apel Chișinău contestând trei decizii ale CEC în perioada postelectorală. Dna Sandu a contestat deciziile CEC privind aprobarea rezultatelor finale ale alegerilor și a raportului cu privire la alegeri, care a fost apoi prezentat Curții Constituționale și a solicitat anularea acestora.⁹⁶ Curtea de Apel Chișinău a finalizat examinarea cazului stabilind că rezultatele finale ale alegerilor pot fi analizate numai de către Curtea Constituțională, care, totuși, nu acceptă reclamații și validează numai legalitatea alegerilor pe baza raportului prezentat de CEC și a deciziilor instanțelor.

La 21 noiembrie CEC a prezentat raportul final privind alegerile Curții Constituționale. Codul Electoral prevede că, Curtea Constituțională trebuie să decidă dacă validează sau invalidează rezultatele alegerilor în termen de zece zile, dar nu înainte de soluționarea tuturor plângerilor legate de alegeri. La 13 decembrie, Curtea Constituțională a validat legalitatea alegerilor după examinarea raportului final CEC privind alegerile, rapoartelor observatorilor și a contestației depuse de către dna Sandu în ziua ședinței.⁹⁷ Dna Sandu a afirmat că o serie de încălcări au avut loc în timpul procesului, inclusiv încălcări ale dreptului la vot ale cetățenilor domiciliați în străinătate, dreptul de vot multiplu, lipsa libertății de exprimare și mass-media părtinitoare, răspândirea de informații false, și abuzul de resurse administrative. În timp ce decizia instanței a subliniat necesitatea de a reexamina legislația electorală și a recunoscut faptul că o serie de încălcări au avut loc în timpul alegerilor, instanța a constatat că astfel de încălcări nu ar fi putut influența rezultatul final al alegerilor.⁹⁸

Curtea a audiat argumentele orale ale reprezentanților candidaților precum și a reprezentanților CEC. Curtea a decis că nu are competența de a examina fondul acestor plângeri, și a declarat că examinarea plângerilor în ziua alegerilor și în perioada de după alegeri de către organele electorale și instanțele de judecată a relevat înțelegerea deficitară a reclamațiilor și procedurilor de recurs și a lipsit reclamanții de remediu juridic eficient.

Trebuie să se acorde atenție stabilirii procedurilor clare și a competenței pentru examinarea reclamațiilor și contestațiilor legate de alegeri în timp util, inclusiv a reclamațiilor cu privire la votarea în afara țării și promovării unui mecanism eficient de recurs privind rezultatele alegerilor. CEC ar putea lua măsuri pentru a informa părțile interesate electorale privind competența și posibilitățile de depunere a reclamațiilor legate de alegeri.

Curtea Constituțională s-a adresat Parlamentului cu privire la necesitatea reexaminării legislației pentru a elimina o serie de probleme ridicate în timpul validării rezultatelor. Acestea includ lipsa unui proces clar de soluționare a disputelor electorale, mecanisme insuficiente pentru votarea în afara țării și a criteriilor clare pentru numărul de secții de votare și cantitatea buletinelor de vot, lipsa unui cadru

⁹⁵ Articolul 14.1 din ICCPR stipulează că „orice hotărâre pronunțată într-un proces în justiție trebuie să fie făcută public”.

⁹⁶ Maia Sandu a susținut că în timpul procesului au avut loc o serie de încălcări, inclusiv încălcări ale dreptului la vot al cetățenilor care locuiesc în străinătate, votarea multiplă, lipsa libertății de exprimare și mass-media părtinitoare, răspândirea informațiilor false la adresa sa, și abuzul de resurse administrative.

⁹⁷ Decizia Curții Constituționale de a valida rezultatele alegerilor era inițial prevăzută până la 1 decembrie, dar a fost emisă la 13 decembrie din cauza a trei cauze judiciare pendinte.

⁹⁸ Curtea s-a referit la decizia nr. 29 din 2014 privind validarea alegerilor parlamentare care stabilește că „valabilitatea alegerilor depinde de dimensiunile și amploarea încălcărilor constatate de către autorități”. Aceasta a declarat că trebuie să fie îndeplinite cumulativ trei condiții pentru a invalida alegerile, inclusiv existența unor fraude în timpul votării și numărării, care sunt de natură să influențeze rezultatele finale, precum și cererea de anulare a alegerilor trebuie motivată și însoțită de dovezi pe care se întemeiază.

de reglementare pentru cumpărarea voturilor în timpul alegerilor prezidențiale. Curtea a condamnat implicarea organismelor religioase în procesul electoral, a menționat că neutralitatea religioasă este principiul fundamental al țării, și a recomandat introducerea unor mecanisme eficiente de sancționare pentru implicarea Bisericii în acest proces. În plus, Curtea a reiterat principiile mass-media echilibrate și imparțiale și a sugerat introducerea unor sancțiuni oportune și proporționale radiodifuzorilor în perioada electorală.

XV. RECOMANDĂRI

Aceste recomandări, astfel cum sunt cuprinse în tot textul sunt oferite cu scopul de a consolida desfășurarea alegerilor din Republica Moldova și de a sprijini eforturile pentru a le aduce în deplină conformitate cu angajamentele OSCE și alte obligații internaționale și standarde pentru alegeri democratice. Aceste recomandări trebuie să fie citite împreună cu recomandările OSCE/BIDDO anterioare care rămân să fie abordate. OSCE/BIDDO este dispus să asiste autoritățile Republicii Moldova să îmbunătățească în continuare procesul electoral și să abordeze recomandările cuprinse în acest raport cât și în rapoartele precedente.⁹⁹

A. RECOMANDĂRI PRIORITARE

1. Legislația electorală ar putea beneficia de o analiză cuprinzătoare pentru a elimina lacunele și ambiguitățile și pentru a reflecta recomandările OSCE/BIDDO și Comisiei de la Veneția, inclusiv cu privire la colectarea și verificarea semnăturilor, înregistrarea candidaților, finanțarea și desfășurarea campaniei electorale, sancțiunile cu privire la încălcările electorale, restricțiile cu privire la campania electorală, consolidarea în continuare a măsurilor pentru a avansa participarea femeilor și organizarea unui al doilea tur de scrutin. Dispozițiile legate de alegeri prevăzute în alte acte legislative, inclusiv Codul penal, ar putea fi, de asemenea, analizate și actualizate. Procesul de revizuire trebuie să fie cuprinzător și finalizat cu mult înainte de următoarele alegeri.
2. Pentru a spori transparența și supravegherea finanțării campaniilor, trebuie abordate recomandările anterioare ale OSCE/BIDDO, Comisiei de la Veneția și GRECO. Un organism cu o capacitate adecvată, expertiză tehnică și independență în exercitarea în mod eficient a funcțiilor sale trebuie să fie împuternicit pentru o astfel de supraveghere. În cazul în care CEC rămâne organismul de supraveghere competent, acesta trebuie să aibă autoritate și resurse suficiente pentru a efectua o supraveghere eficientă a finanțării campaniei. Legea ar putea prevedea sancțiuni graduale și proporționale pentru încălcări privind finanțarea campaniei electorale.
3. Toate părțile interesate trebuie să caute un consens cât mai larg posibil cu privire la orice îmbunătățiri necesare cadrului legislativ și de reglementare precum și modalitățile practice pentru alegătorii din străinătate și cei care locuiesc în regiuni care nu sunt sub controlul autorităților moldovenești precum și pentru persoanele care nu se află la locul de reședință sau domiciliu în ziua alegerilor. În urma unor consultări ample, astfel de modificări trebuie să fie instituite cu mult timp înaintea oricăror alegeri viitoare și bine încorporate în campaniile eficiente de educare a alegătorilor.

---

⁹⁹ În conformitate cu alineatul 25 din Documentul OSCE de la Istanbul din 1999, statele participante la OSCE s-au angajat „să urmărească cu promptitudine evaluarea alegerilor și recomandările BIDDO”.

4. Pentru a pune în aplicare dispozițiile existente privind reflectarea imparțială în timpul campaniei și pentru a oferi condiții echitabile tuturor candidaților, rapoartele CCA trebuie să fie emise în timp util, sancțiuni eficiente în urma încălcării cerinței de imparțialitate trebuie să fie aplicate imediat. Valoarea amenzilor ar putea fi majorată pentru a îndeplini rolul de sancționare.
5. Sistemul de soluționare a disputelor privind rezultatele alegerilor ar beneficia de o reexaminare generală pentru a elimina lacunele și neconcordanțele în scopul asigurării unui recurs eficient. În special, legea trebuie să acorde fiecărui alegător dreptul de a depune reclamații la fiecare etapă a procesului electoral, să stabilească competențe și proceduri detaliate pentru diferite tipuri de reclamații, să prevadă termenele pentru deciziile privind reclamațiile postelectorale, inclusiv în - între două tururi de scrutin, dacă este necesar.

B. ALTE RECOMANDĂRI

Administrarea alegerilor

6. După cum s-a recomandat anterior, hotărârile privind amplasarea secțiilor de votare peste hotare ar trebui luate în mod transparent și în baza unor criterii clare și consecvente. Astfel de hotărâri trebuie luate în consultare largă cu părțile interesate relevante, cu mult timp înainte de alegeri. Ar putea fi analizată și instituirea unor secții de votare suplimentare în aceeași locație, în cazul în care este posibil, și / sau furnizarea de autorizație legală pentru a crește numărul de buletine de vot la secțiile de votare din străinătate.
7. Pentru a asigura un cadru juridic coerent electoral și a contribui la aplicarea sa consecventă, CEC ar putea aborda cu promptitudine orice ambiguități și lacune emergente în legislație folosind regulamente și instrucțiuni.

Înregistrarea alegătorilor

8. Trebuie acordată atenție dezvoltării unui sistem mai eficient de actualizare a informațiilor în registrele relevante care constituie baza listelor electorale, inclusiv actualizarea la timp a înregistrărilor în registrele civile și cele privind reședința.
9. Analizarea armonizării dispozițiilor care reglementează votarea studenților la alegerile naționale și asigurarea că informații clare cu privire la procedurile de vot pentru studenți sunt disponibile cu mult timp înainte de alegeri.
10. Cerințele privind identificarea alegătorului în țară și în afara țării trebuie să fie clarificate cu mult timp înaintea oricărui alegeri. Acestea ar trebui să urmărească îndeplinirea obiectivelor de facilitare a votării și să permită verificarea eligibilității alegătorilor.

Înregistrarea candidaților

11. Restricțiile nejustificate privind dreptul de a fi ales trebuie să fie eliminate din cadrul legal. Trebuie luată în considerare eliminarea cerinței de reședință și clarificarea cerinței privind limba prin dispoziții detaliate și obiective.
12. Trebuie clarificate regulile privind înregistrarea candidaților, inclusiv procedurile de verificare a semnăturilor în susținerea candidaților pentru a asigura transparența, consecvența și certitudinea juridică la toate etapele. Termenele trebuie să permită suficient timp pentru a efectua în mod

eficient și consecvent verificarea semnăturilor iar deciziile cu privire la înregistrarea candidaților trebuie să fie luate cu suficient timp înainte de campanie pentru a oferi șanse egale de a candida tuturor concurenților potențiali.

13. Ar putea fi avută în vedere reexaminarea rolului administrației locale în procesul de verificare a semnăturilor. Autoritățile ar putea lua în considerare și metode alternative pentru nominalizarea candidatului.
14. Procedurile de retragere a candidaților înregistrați după tipărirea buletinelor de vot trebuie să fie stipulate în mod clar și exhaustiv în legislație. Pentru a evita modificarea manuală a buletinelor de vot, termenul poate fi sincronizat cu tipărirea buletinelor de vot.

Campania electorală

15. Pentru a asigura condiții echitabile de concurență, ar putea fi examinată modificarea legii pentru a se asigura că deciziile privind înregistrarea candidaților sunt luate înainte de începerea perioadei de desfășurare a campaniei, care trebuie să înceapă în aceeași zi pentru toți concurenții. Termenii privind reluarea campaniei pentru un posibil al doilea tur de scrutin ar putea fi clar stipulați pentru a evita incertitudinea și aplicarea inconsecventă a legii.
16. Interdicția privind utilizarea simbolurilor de stat și străine și implicarea cetățenilor străini în campania electorală ar trebui să fie reexaminată, deoarece acestea constituie restricții disproporționate ale dreptului la libertatea de exprimare.
17. În urma unor consultări, autoritățile trebuie să ia în considerare introducerea unui mecanism eficient împotriva cazurilor de retorică intolerantă, cum ar fi limbajul sexist și homofob și stereotipurile de gen, inclusiv în perioada de campanie. Codul de Etică general și codurile interne ale radiodifuzorilor ar putea include dispoziții privind evitarea unui limbaj discriminatoriu, sexist și homofob.
18. Se poate examina introducerea unui mecanism eficient de aplicare a reglementărilor existente privind prevenirea utilizării abuzive a resurselor administrative pentru a promova condiții de concurență echitabile între concurenți și pentru a asigura separarea intereselor de stat și de partid.

Finanțarea campaniei electorale

19. Cadrul legal de finanțare a campaniilor ar putea fi îmbunătățit în continuare pentru a aborda lacunele identificate în reglementarea acestora și pentru a spori și mai mult transparența și responsabilitatea. Ar putea fi examinată posibilitatea consolidării întregii legislații de finanțare a campaniilor într-o singură lege. Pentru a spori transparența și responsabilitatea, se recomandă ca organismul de supraveghere să fie obligat să publice rezultatele și concluziile auditului în timp util. Pot fi luați în considerare termeni de raportare mai succinți, pentru a permite un audit mai eficient.

Mass-media

20. Ar putea fi analizată obligația agenților de publicitate de a dezvălui cine sunt proprietarii lor și beneficiarii finali.

21. Pentru a promova pluralismul politic în mass-media audiovizuale, CCA ar putea lua în considerare supravegherea obligațiilor difuzorilor TV și radio de a oferi o reflectare echitabilă, imparțială și echilibrată în afara perioadei oficiale a campaniei.
22. Cerința de imparțialitate trebuie să fie formulată în conformitate cu standardele internaționale, inclusiv privind dreptul la libertatea de exprimare, precum și claritatea necesară suficientă as the need for sufficient precision pentru a permite unei persoane să reglementeze comportamentul său în consecință. Legea trebuie să definească cu exactitate ce constituie o reflectare echitabilă, echilibrată și imparțială și ceea ce constituie o încălcare a cerinței.
23. Ar putea fi revizuite termenele limită pentru pronunțarea asupra reclamațiilor legate de alegeri de către CCA pentru a asigura că încălcările comise de mass-media sunt abordate în mod eficient și în timp util.

Reclamații și contestații

24. CEC și instanțele trebuie să acorde o atenție deplină și imparțială fondului reclamațiilor, cu respectarea dreptului la un recurs eficient și să adopte hotărâri consecvente. Toate reclamațiile trebuie să fie analizate în timp util cu decizii motivate în scris și publicate.
25. Pentru a asigura un proces echitabil și pentru a spori încrederea în sistemul de reclamații și contestații, poliția și procurorii trebuie să efectueze investigarea infracțiunilor electorale în timp util.
26. Trebuie să se acorde atenție stabilirii procedurilor clare și a competenței pentru examinarea reclamațiilor și contestațiilor legate de alegeri în timp util, inclusiv a reclamațiilor cu privire la votarea în afara țării și promovării unui mecanism eficient de recurs privind rezultatele alegerilor. CEC ar putea lua măsuri pentru a informa părțile interesate electorale privind competența și posibilitățile de depunere a reclamațiilor legate de alegeri.

Ziua alegerilor

27. Autoritățile trebuie să ia în considerare măsuri suplimentare pentru a face toate secțiile de votare complet accesibile alegătorilor cu dizabilități prin asigurarea unui acces independent, precum și a lupelor și buletinelor de vot tactile.
28. Autoritățile trebuie să ia în considerare îmbunătățirea calității materialelor electorale pentru a garanta transparența și integritatea procedurilor din ziua alegerilor.
29. CEC ar putea lua în considerare modalități de a standardiza în continuare procedurile din ziua alegerilor, inclusiv legate de utilizarea sistemului SIASA, și pentru a îmbunătăți instruirea relevantă a personalului biroului electoral.
30. CEC trebuie să reconsidere modul în care rezultatele alegerilor sunt determinate a fi în conformitate cu cerințele legale.

ANEXA I: REZULTATELE FINALE

Primul tur

Concurent electoral	procentul din numărul de voturi valabil exprimate	voturi valabil exprimate
Igor Dodon	47,98	680,550
Maia Sandu	38,71	549,152
Dumitru Ciubașenco	6,03	85,466
Iurie Leancă	3,11	44,065
Mihai Ghimpu	1,80	25,490
Valeriu Ghilețchi	1,08	15,354
Maia Laguta	0,76	10,712
Silvia Radu	0,37	5,276
Ana Gutu	0,17	2,453
Datele cu privire la procesul de votare		
Numărul de alegători incluși în listele electorale		2,812,566
Numărul de alegători incluși în listele suplimentare		117,128
Numărul de alegători care au primit buletine de vot		1,440,830
Numărul de alegători care au participat la votare		1,440,733
Procentul participării alegătorilor la votare		49,18
Numărul buletinelor de vot declarate nevalabile		22,215
Numărul total de voturi valabil exprimate		1,418,518
Numărul de buletine de vot primite de biroul electoral al secției de votare		3,131,347
Numărul de buletine de vot neutilizate și anulate		1,691,117

Turul doi

Concurent electoral	procentul din numărul de voturi valabil exprimate	voturi valabil exprimate
Igor Dodon	52,11	834,081
Maia Sandu	47,89	766,593
Datele cu privire la procesul de votare		
Numărul de alegători incluși în listele electorale		2,810,057
Numărul de alegători incluși în listele suplimentare		209,438
Numărul de alegători care au primit buletine de vot		1,614,067
Numărul de alegători care au participat la votare		1,614,023
Procentul participării alegătorilor la votare		53,45
Numărul buletinelor de vot declarate nevalabile		13,349
Numărul total de voturi valabil exprimate		1,600,674
Numărul de buletine de vot primite de biroul electoral al secției de votare		3,164,549
Numărul de buletine de vot neutilizate și anulate		1,550,482

ANEXA II: LISTA OBSERVATORILOR DIN CADRUL MISIUNII INTERNAȚIONALE DE OBSERVARE A ALEGERILOR

Adunarea Parlamentară a OSCE

Arta	DADE	Albania	Coordonator special
Geir Joergen	BEKKEVOLD	Norvegia	Șeful delegației
Hubert	FUCHS	Austria	Deputat
Elisabeth	GROSSMANN	Austria	Deputat
Valerie	DE BUE	Belgia	Deputat
Malte	LARSEN	Danemarca	Deputat
Thierry	MARIANI	Franța	Deputat
Michel	VOISIN	Franța	Deputat
Egon	JUETTNER	Germania	Deputat
Georgios	VAREMENOS	Grecia	Deputat
Petru	CSIZI	Ungaria	Deputat
Sergio	DIVINA	Italia	Deputat
Ola	ELVESTUEN	Norvegia	Deputat
Kari	HENRIKSEN	Norvegia	Deputat
Elzbieta	BOROWSKA	Polonia	Deputat
Tomasz	GRODZKI	Polonia	Deputat
Jacek	WŁOSOWICZ	Polonia	Deputat
Nilza	SENA	Portugalia	Deputat
Florin	COSTIN PÂSLARU	România	Deputat
Jan Richard	ANDERSSON	Suedia	Deputat
Kent	HAERSTEDT	Suedia	Deputat
Kerstin	NILSSON	Suedia	Deputat
Sven-Olof	SAELLSTROEM	Suedia	Deputat
Celil	GOCER	Turcia	Deputat
Simon	MCGUIGAN ARSURI	Regatul Unit	Deputat
Anne-Cecile	BLAUWBLOMME- DELCROIX	Franța	Personal al delegației
Georgios	CHAMPOURIS	Grecia	Personal al delegației
Monica Delli	PRISCOLI	Italia	Personal al delegației
Lisbeth	MERETESTOC	Norvegia	Personal al delegației
Yasin	KARAARSLAN	Turcia	Personal al delegației
Marc	CARILLET	Franța	Secretariatul AP OSCE
Farimah	DAFTARY	Franța	Secretariatul AP OSCE
Loic	POULAIN	Franța	Secretariatul AP OSCE

Adunarea Parlamentară a Consiliului Europei

Elisabeth	SCHNEIDER- SCHNEITER	Elveția	Șeful Delegației
Stefan	SCHENNACH	Austria	Deputat
Alain	DESTEXHE	Belgia	Deputat

Maryvonne	BLONDIN	Franța	Deputat
Marie-Christine	DALLOZ	Franța	Deputat
Catherine	QUÉRÉ	Franța	Deputat
Colm	BROPHY	Irlanda	Deputat
Luis Alberto	ORELLANA	Italia	Deputat
Claude	ADAM	Luxemburg	Deputat
Predrag	SEKULIC	Munte negru	Deputat
Andrzej	HALICKI	Polonia	Deputat
Aleksander	POCIEJ	Polonia	Deputat
Viorel Riceard	BADEA	România	Deputat
Pierre-Alain	FRIDEZ	Elveția	Deputat
Erkan	KANDEMIR	Turcia	Deputat
Suat	ÖNAL	Turcia	Deputat
Pavol	UNHURIAN	Ucraina	Deputat
Valentina	LESKAJ	Albania	Coraportor
Ögmundur	JÓNASSON	Islanda	Coraportor
Oliver	KASK	Estonia	Comisia de la Veneția
Pierre	GARRONE	Elveția	Comisia de la Veneția
Chemavon	CHAHBAZIAN	Armenia	Secretariatul APCE
Franck	DAESCHLER	Franța	Secretariatul APCE
Anne	GODFREY	Regatul Unit	Secretariatul APCE

Parlamentul European

Igor	SOLTES	Slovenia	Șef al Delegației
Heidi	HAUTALA	Finlanda	Deputat
Fabio	MASSIMO CASTALDO	Italia	Deputat
Maria	GRAPINI	Italia	Deputat
Janusz	KORWIN-Mikke	Polonia	Deputat
Siegfried	MUREȘAN	România	Deputat
Paolo	BERGAMASCHI	Italia	Grupurile politice
Dovile	RUCYTE	Lituania	Grupurile politice
Aleksander	GRĄBCZEWSKI	Polonia	Grupurile politice
Timothy	BODEN	Regatul Unit	Secretariatul PE
Ieva	VALUTYTĖ	Lituania	Secretariatul PE
Joanna	KAMINSKA	Polonia	Secretariatul PE
Pilar	GONZÁLEZ MURILLO-	Spania	Secretariatul PE

Observatorii pe termen scurt al MOA OSCE/BIDDO

Arsen	MIKAYELYAN	Armenia
Johannes Michael	KOHLER	Austria
Jean-Pierre	BIEBUYCK	Belgia
Ekmel	CIZMECIOGLU	Belgia
Sonja Alice	LANGENHAECK	Belgia
Veronika	BAJGAROVA	Republica Cehă

Jan	BLAZEK	Republica Cehă
Petr	FRANC	Republica Cehă
Ales	JAKUBEC	Republica Cehă
Jaroslava	JEBAVA	Republica Cehă
Jitka	RABITSCH ADAMCIKOVA	Republica Cehă
Vladimir	SAL	Republica Cehă
Ondrej	WAGNER	Republica Cehă
Thomas	FRANK	Danemarca
Soeren Bo	HUSUM	Danemarca
Martin Bo	JENSEN	Danemarca
Lise Malling	OLSEN	Danemarca
Niels Christian	RASMUSSEN	Danemarca
Hanne	SEVERINSEN	Danemarca
Ly	METSIS	Estonia
Maris	TOMINGAS	Estonia
Tuula Anneli	COWEN	Finlanda
Nico Samuli	LAMMINPARRAS	Finlanda
Mikko Kalervo	OHELA	Finlanda
Carita Mirjami	VASTINESLUOMA	Finlanda
Julien	ARNOULT	Franța
Ekaterina Stanislavovna	BURDINA	Franța
Salim	MEJAHDI	Franța
Lucien	TALLET	Franța
Valerie Florence	ADAMS	Germania
Ignatie Esebam Friday	ADEH	Germania
Sabine Elisabeth Margarete	ALCK	Germania
Gunda Agnes Lotte	AMAT AMOROS	Germania
Cletus Gregor	BARIE	Germania
Hans Peter Wulf	BARTELS	Germania
Fritz	BIRNSTIEL	Germania
Karin	BLEIB	Germania
Ingo David	BUETTNER	Germania
Regina	CORDES LARSON	Germania
Andreas Rudolf Leopold	DIETZ	Germania
Ino David	FLEISCHMANN	Germania
Joachim Heinrich	FRANKE	Germania
Christoph	FREIHERR VON FEILITZSCH	Germania
Max	FRITSCHEN	Germania
Ann-Sophie	GAST	Germania
Juliana Katharina	GLOECKLER-FUCHS	Germania
Ansgar	HANNOVER	Germania
Janine Elisabeth Monique	HANSEN	Germania
Reinhard	HESSE, DR.	Germania
Christian	KEILBACH	Germania
Timo	KNAUTE	Germania

Jutta Gisela Isla	KRAUSE	Germania
Martin	KUNZE	Germania
Katja	LAUDEMANN	Germania
Reinhold Stephan Vincenz	OSTERHUS	Germania
Karl Josef	PAMMER	Germania
Jens	PRINZHORN	Germania
Faik Yanki	PÜRSÜN	Germania
Hans-Heinrich Josef	RIESER	Germania
Brigitte	SCHMID	Germania
Claudia	SCHULZE	Germania
Hildegard Maria	SUEHLING	Germania
Michael	TOBABEN	Germania
Markus Georg	VOGEL	Germania
Sándor	CSIGE	Ungaria
Iván	KOVÁCS	Ungaria
Szilvia	NAGY	Ungaria
Tamás Andras	VASZARI	Ungaria
Pat	CARROLL	Irlanda
Ciaran James	KINSELLA	Irlanda
Joseph	MANGAN	Irlanda
Antra Margarita	TUMANE	Letonia
Erika	BATISIENE	Lituania
Dainius	BAUBLYS	Lituania
Gintare	DESUKAITE	Lituania
Milda	DIJOKIENE	Lituania
Konstantinas	DUREIKO	Lituania
Algirdas	GOSTAUTAS	Lituania
Jurate	MUSTEIKYTE	Lituania
Mindaugas	SKARAITIS	Lituania
Jurate	VAZGAUSKAITE	Lituania
EDVARD	VICKUN	Lituania
Svetlana	KATNIC	Muntenegru
Dubravka	POPOVIC	Muntenegru
Max	BADER	Olanda
Maria Johanna	LUCAS	Olanda
Synne	BJERKAAS	Norvegia
Jacob Andreas	BONNEVIE	Norvegia
Oddvin	FORBORD	Norvegia
Lars Ragnar Aalerud	HANSEN	Norvegia
Ingeborg	MOA	Norvegia
Arild Magne	STENBERG	Norvegia
Arkadiusz	ANDRUCZYK	Polonia
Kinga	BACEWICZ	Polonia
Jakub Jonatan	BENEDYCZAK	Polonia
Karol Pawel	BIJOS	Polonia

Pawel	BOGDZIEWICZ	Polonia
Krystyna Anna	GALEZIA	Polonia
Mariusz	GOLDYSIAK	Polonia
Magdalena Lucja	GOLONKA	Polonia
Michal	JASIULEWICZ	Polonia
Mateusz	KAMIONKA	Polonia
Krzysztof	KOLANOWSKI	Polonia
Marek Jerzy	KUBERSKI	Polonia
Robert Jacek	LECH	Polonia
Iwo	MAGIERSKI	Polonia
Bartosz Aleksander	MARCINKOWSKI	Polonia
Barbara Grazyna	MRÓWKA-JASIECKA	Polonia
Krzysztof Włodzimierz	NAUMCZUK	Polonia
Blazej Jan	PIASEK	Polonia
Milosz	PIENKOWSKI	Polonia
Jakub Dobrosław	PIENKOWSKI	Polonia
Rafal	POBORSKI	Polonia
Tomasz Pawel	SADZINSKI	Polonia
Ewa Stanisława	SALKIEWICZ-MUNNERLYN	Polonia
Aleksandra	WAWDEJUK	Polonia
Bartłomiej	ZDANIUK	Polonia
OCTAVIAN ALIN	GREBLA	România
Bianca Maria	NECSA	România
Cristina	ROMILA	România
Bogdan	STEFAN	România
Mihaela	STEFANESCU	România
Ayrat	ABDULLIN	Federația Rusă
Anton	ANDREEV	Federația Rusă
Stepan	ANIKEEV	Federația Rusă
Elena	ANTIPOVA	Federația Rusă
Sergey	BABURKIN	Federația Rusă
Alexander	BEDRITSKIY	Federația Rusă
Alexander	BELOSHEEV	Federația Rusă
Timofey	BOKOV	Federația Rusă
Elizaveta	BORISOVA	Federația Rusă
Marina	BORODINA	Federația Rusă
Kirill	BUDAEV	Federația Rusă
Vasily	CIJOV	Federația Rusă
Daniil	DEVYATKIN	Federația Rusă
Alexey	DOROVSKIKH	Federația Rusă
Serghei	ERMAKOV	Federația Rusă
Vladislava	FADEEVA	Federația Rusă
IGOR	GLADKIKH	Federația Rusă
Denis	GOLENKO	Federația Rusă
Dmitry	GROSHEV	Federația Rusă

Kirill	KHANDOGIN	Federația Rusă
Zoia	KOKORINA	Federația Rusă
Vasili	KORCHMAR	Federația Rusă
Yulia	KOROTUN	Federația Rusă
Dmitry	KULIKOV	Federația Rusă
Galina	LAVROVA	Federația Rusă
Vasilii	LUKIN	Federația Rusă
Konstantin	LUȚENKO	Federația Rusă
Svetlana	LYAPUSTINA	Federația Rusă
Dmitry	MAKAROV	Federația Rusă
Anna	MARDENSKAIA	Federația Rusă
Igor	MEDNIKOV	Federația Rusă
Mikhail	MELEKH	Federația Rusă
Vitaly	MURAVIEV	Federația Rusă
Maria	NIKIFOROVA	Federația Rusă
Vladimir	NOVIKOV	Federația Rusă
Evgeny	PANTELEEV	Federația Rusă
Vsevolod	PEREVOZCHIKOV	Federația Rusă
Mariia	PLAKHOTNIUK	Federația Rusă
Sergey	RAKITIN	Federația Rusă
Ghenadie	RIABKOV	Federația Rusă
Alexander	SHAMSHURIN	Federația Rusă
Galina	SHULGA	Federația Rusă
Anatoli	TABOLKIN	Federația Rusă
Andrey	TELUSHKIN	Federația Rusă
Sviatoslav	TERENTYEV	Federația Rusă
Alexander	VLADYCHENKO	Federația Rusă
PETR	VOLOKOVYKH	Federația Rusă
Petr	YAKHMENEV	Federația Rusă
Oleg	ZYKOV	Federația Rusă
Janez	PATEU	Slovenia
Monica	LEIVA REPISO	Spania
Rocío	VICENTE SENDRA	Spania
Jan Per	HULT	Suedia
Björn-Erik	LUNDQVIST	Suedia
Inger Gullevi Erica	LUNDSTRÖM	Suedia
Mats Nils	MELIN	Suedia
Bjorn Mikael	TEDEMAN	Suedia
Vadim	THELIN	Suedia
Mehmet Munis	DIRIK	Turcia
ZEYNEP GIZEM	HANCERLI	Turcia
Hasan Ali	KARASAR	Turcia
Kemal	KAYGISIZ	Turcia
Habibe	OZDAL	Turcia
Serkan	YAPRAK	Turcia

Denys	RYBACHOK	Ucraina
Kira	SPYRYDONOVA	Ucraina
Kazi Abdul Kalam Muhammed	ALI	Regatul Unit
Mary Elizabeth	BROOKSBANK	Regatul Unit
Michael Peter	FENN	Regatul Unit
Brian Stanley	GIFFORD	Regatul Unit
David Anthony	HAINSWORTH	Regatul Unit
Dominic Rupert David	HOWELL	Regatul Unit
Valerie Lynne	KAYE	Regatul Unit
Melanie Jane	LEATHERS	Regatul Unit
Bernard Joseph	QUOROLL	Regatul Unit
Charles Henry	SHOEBRIDGE	Regatul Unit
Valerie Louisa Diana	SOLOMON	Regatul Unit
Frederick Nigel	SUMMERS	Regatul Unit
Anthony Michael	BARILLA	Statele Unite
Linda Flynn	BEEKMAN	Statele Unite
Gary Skeels	BOARDMAN	Statele Unite
Kathryn Marie	BONNIFIELD	Statele Unite
Karolis	BUTKEVICIUS	Statele Unite
Leonilla	CONNORS	Statele Unite
Christopher Lee	DAMANDL	Statele Unite
Allan John	FEDOR	Statele Unite
Michelle Ann	GAVIN	Statele Unite
Tiffany Lee Ann	GLASS	Statele Unite
Andrew	GRIDINSKY	Statele Unite
Gary Stephen	KAY	Statele Unite
Christi Roberts	KOLB	Statele Unite
Catherine	LAWRENCE	Statele Unite
Evelyn	LENNON	Statele Unite
George Orest	LIBER	Statele Unite
Andrew	LONG	Statele Unite
Garrett	MONTI	Statele Unite
Nour Saad	NOUREY	Statele Unite
Octavius Nairobi	PINKARD	Statele Unite
Alexander	POMMER	Statele Unite
Richard Edward	STEFFEN	Statele Unite
Daniel	VILLEGAS	Statele Unite

Observatorii OSCE/BIDDO pe termen lung

Kirsten	SAXINGER	Austria
Dita	BIČANOVSKÁ	Republica Cehă
Inge	CHRISTENSEN	Danemarca
Berta	IMERI	Fosta Republică Iugoslavă a Macedoniei
Veronique	LASSERRE-FY	Franța
Thomas Klaus	OYE	Germania

Peter	MCMAHON	Irlanda
Jurgita	VILPIŠAUSKAITĖ	Lituania
Catharina Maria	APPEL	Olanda
Michiel	IRISH'STEPHENSON	Olanda
Trude Studsrød	JOHANSSON	Norvegia
Jon Hallvard	KVÆRNE	Norvegia
Ellen Johanne	SAMUELSEN	Norvegia
Cristian-Daniel	BEȘLIU	România
Enver	AKHMEDOV	Federația Rusă
Alexander	KOBRINSKIY	Federația Rusă
Evgeny	LOGINOV	Federația Rusă
Jeniffer	LANGLAIS	Regatul Unit
Andrew	MCENTEE	Regatul Unit
Sheila	JAGHAB	Statele Unite
Deane Workman	PARKER	Statele Unite

Echipa de bază a MOA OSCE/BIDDO

Douglas	WAKE	Statele Unite
Dimitra	IOANNOU	Grecia
Adam	SAWICKI	Polonia
Simeon	APOSTOLOV	Bulgaria
Kseniya	DASHUTINA	Bielorusia
Elma	SEHALIC	Germania
Marcell	NAGY	Ungaria
Ahmad	RASULI	Kârgâzstan
Lela	TSAAVA	Georgia
Angela	GHILASCU	România
Olexander	STETSENKO	Ucraina
Ivana	STANOJEV	Serbia
Hans	SCHMEETS	Olanda
Robert	BYSTRICKY	Slovacia

DESPRE OSCE/BIDDO

Biroul pentru Instituții Democratice și Drepturile Omului (OSCE/BIDDO) este principala instituție a OSCE care oferă asistență statelor participante „pentru a asigura respectarea deplină a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, pentru a respecta supremația legii, pentru a promova principiile democrației și (...) pentru a construi, consolida și proteja instituțiile democratice, precum și pentru a promova toleranța în întreaga societate” (Documentul Summit-ului de la Helsinki din 1992). La cele susmenționate se face referire drept dimensiunea umană a OSCE.

OSCE/BIDDO, cu cartierul în Varșovia (Polonia) a fost creat în calitate de Birou pentru Alegeri Libere la Summit-ul de la Paris din 1990 și și-a început activitatea în mai 1991. Cu un an mai târziu, numele Biroului a fost schimbat pentru a reflecta mandatul lărgit care să includă drepturile omului și democratizarea. Astăzi acesta angajează peste 150 de membri de personal.

OSCE/BIDDO este agenția de frunte din Europa în domeniul **observării alegerilor**. Anual, acesta coordonează și organizează detașarea a mii de observatori pentru a evalua dacă alegerile în regiunea OSCE se desfășoară în conformitate cu angajamentele OSCE, alte obligațiuni internaționale și standarde pentru alegeri democratice și cu legislația națională. Metodologia sa unică oferă o privire profundă în procesul electoral în întregime sa. Prin intermediul proiectelor de asistență, OSCE/BIDDO ajută statele participante să-și îmbunătățească cadrul electoral.

Activitățile de **democratizare** desfășurate de Birou includ: supremația legii, sprijin legislativ, guvernare democratică, migrațiune și libertatea de circulație și egalitatea între femei și bărbați. OSCE/BIDDO anual implementează un șir de programe specifice de asistență, ținând să dezvolte structuri democratice.

OSCE/BIDDO mai oferă asistență statelor participante în îndeplinirea obligațiilor acestora în promovarea și protecția **drepturilor și libertăților fundamentale ale omului** în conformitate cu angajamentele pe dimensiunea umană a OSCE. Aceasta se realizează prin lucrul cu un șir de parteneri pentru a încuraja colaborarea, consolida capacitățile și oferi expertiză în domenii tematice, inclusiv drepturile omului în lupta cu terorismul, sporirea protecției drepturilor umane ale persoanelor traficate, educație și instruire în drepturile omului, monitorizare și raportare privind drepturile omului și drepturile umane ale femeilor și securitatea.

În domeniul **toleranță și non-discriminare**, OSCE/BIDDO oferă sprijin Statelor participante în consolidarea răspunsului acestora la crimele bazate pe ură și incidentele de rasism, xenofobie, anti-semitism și alte forme de intoleranță. Activitățile OSCE/BIDDO care se referă la toleranță și non-discriminare se axează pe următoarele domenii: legislație; instruire privind implementarea legislației; monitorizare, raportare și urmărire a răspunsurilor la crime și incidente motivate de ură; precum și activități educaționale pentru a promova toleranța, respectul și înțelegerea reciprocă.

OSCE/BIDDO oferă consultanță statelor participante privitor la politicile acestora referitor la **romi și sinti**. Acesta promovează consolidarea capacităților și relaționare între comunitățile de romi și sinti și încurajează participarea reprezentanților romilor și sinti în organele de elaborare a politicilor.

Toate activitățile BIDDO se desfășoară în strânsă coordonare și cooperare cu Statele participante ale OSCE, instituțiile OSCE și operațiunile din teren, precum și cu alte organizații internaționale.

Mai multe informații sunt disponibile pe pagina electronică a BIDDO (www.osce.org/odhr).